

VERSCHILLENDE PERSPECTIEF, SAMEN KIJKEN

Over kindermishandeling, geweld in relaties
en systeemgerichte bescherming

Katinka D. Lünemann

Het bijzonder lectorschap is mede financieel mogelijk gemaakt door de Raad voor de Kinderbescherming, Jeugdzorg Nederland, Leger des Heils Jeugdbescherming & jeugdreclassering en Ministerie van Justitie en Veiligheid.

Auteur

Dr. Mr. Katinka D. Lünemann

Lectoraat

Jeugd

Opmaak

Claudia Druppers | concept & design

Datum

Mei 2023

© Hogeschool Utrecht,

Utrecht, mei 2023

Bronvermelding is verplicht.

Verveelvoudigen voor eigen gebruik of intern gebruik is toegestaan.

INHOUD

Voorwoord.....	5
1. Inleiding.....	7
2. Kindermishandeling	8
Verschuivingen in het begrip kindermishandeling	8
Verwondering.....	9
3. Partnergeweld en geweld tegen vrouwen in intieme relaties	10
Van vrouwenmishandeling naar partnergeweld	10
Geweld tegen vrouwen, huiselijk geweld en kindermishandeling	12
Intermezzo: Genderperspectief.....	14
Samenhang.....	15
Risicofactoren.....	15
4. Samenhang kindermishandeling en partnergeweld	15
Getuige van geweld en de gevolgen voor kinderen.....	16
5. Gezinsprofielen met geweldspatronen	18
Intieme terreur en gezin in de stress.....	19
Langdurige zorg.....	21
Kindgedrag en opvoedstress.....	21
Complexe conflictscheiding.....	22
Gezinsprofielen en het bieden van zorg en bescherming.....	24
Intermezzo: slachtoffer en pleger positie	26
6. Veiligheid voorop	27
7. Gefaseerd samenwerken voor veiligheid	30

VOORWOORD

8. Systeemgerichte zorg en rechtsbescherming.....	33
Zorg en recht	33
Rechtsbescherming bieden bij kindermishandeling en partnergeweld.....	34
Veiligheid en bedreiging ontwikkeling van het kind ..	38
Juridisch kader voor aandacht kindermishandeling en partnergeweld.....	39
9. Overpeinzingen voor de toekomst	42
Meer aandacht voor geweldspatronen	42
Gezinsbescherming bestaat niet	43
Veiligheid is de verantwoordelijkheid van iedereen..	45
Literatuur	47

Deze tekst is in verkorte vorm uitgesproken tijdens het symposium ‘Verschillend perspectief, samen kijken’ op 11 mei 2023. Dit symposium sluit een periode af van het bijzonder lectorschap Effectieve bescherming van kinderen bij het lectoraat Jeugd aan Hogeschool Utrecht. Dit lectorschap was onderdeel van de bijzondere leerstoel Intergenerationele overdracht van geweld in gezinnen aan de Erasmus Universiteit onder bezielenleiding van prof. dr. Majone Steketee.

Een aantal mensen wil ik speciaal bedanken. Allereerst Majone Steketee die de motor is achter het verwezenlijken van dit bijzonder lectorschap en die met een tomeloze energie en daadkracht een gedegen onderzoeksprogramma heeft opgezet en uitvoert met een groot team onderzoekers. Daarnaast wil ik mijn collega's van het lectoraat Jeugd bedanken voor hun gastvrijheid en betrokkenheid. In het bijzonder wil ik Hanske Douwenga bedanken voor de vriendelijke en doortastende wijze waarop ze de kennisreeks voor professionals uit het jeugdbeschermingsveld heeft georganiseerd. Lisette van de Poel, Cees Hoefnagels, Anne van Spanje-Hennes, Marije Kesselring en Angèle Verkaaik dank ik voor hun samenwerking in onderzoeksprojecten en Saskia Wijsbroek voor haar meedenken en ondersteuning. Sander van Arum, Linda Vogtländer, Essa Reijmers, Saskia Wijsbroek en Majone Steketee wil ik bedanken voor hun commentaar op een eerdere versie van deze tekst. Sander wil ik speciaal bedanken voor het samen optrekken om het panel van het symposium te organiseren en voor zijn voorzitterschap van het symposium. Ook wil ik de Raad voor de Kinderbescherming, Leger des Heils, Jeugdzorg Nederland en Ministerie van Justitie en Veiligheid bedanken voor het financieel mogelijk maken van dit bijzonder lectorschap.

De opdracht van het bijzonder lectorschap Effectieve bescherming van kinderen was het leveren van een wetenschappelijke bijdrage aan het onderwijs en scholing aan professionals in het veld van jeugdbescherming. Het onderwijs is een inspirerend omgeving waarin ik door studenten aan het denken werd gezet en samen met studenten optrok in onderzoek.

Mijn missie was het meer zichtbaar maken van de complexe samenhang tussen kindermishandeling en geweld in intieme relaties. Deze tekst levert daar een bijdrage aan.

Katinka Lünemann
30 april 2023

1. INLEIDING

In deze lezing neem ik jullie mee in het denken over kindermishandeling en geweld in intieme relaties. Het inzicht in kindermishandeling en de aanpak ervan heeft zich ogenschijnlijk los ontwikkeld van de aandacht en aanpak voor geweld in intieme relaties (ook wel huiselijk geweld of partnergeweld genoemd). Pas recent komt meer aandacht voor en wetenschappelijk onderzoek naar de samenhang hiertussen, en voor een integrale en systeemgerichte aanpak met aandacht voor alle gezinsleden. Oog voor genderverschillen is hierbij (nog) niet vanzelfsprekend.

Dat kinderen als kwetsbare partij tegenover de ouders bescherming behoeven door de overheid is algemeen geaccepteerd en vastgelegd in de wet. Dat volwassenen beschermd moeten worden in een intieme relatie is echter van een andere orde. In Nederland zijn mannen en vrouwen voor de wet gelijk. Dat betekent niet dat de patriarchale verhoudingen en ongelijkheden tussen mannen en vrouwen maatschappelijk gezien zijn verdwenen, zoals onder meer de discussie omtrent Me Too laat zien. Juist bij verschuivende machtsverhoudingen kan geweld toenemen (Van Lawick, 2003; Yerden, 2008).

Bij geweld, dwang en controle in intieme relaties zijn er verschillen tussen slachtofferschap van vrouwen en mannen. Geweld uit onmacht of stressfactoren binnen intieme relaties heeft een ander effect op kinderen dan dwingende controle binnen intieme relaties. Wat dit betekent voor de bescherming en hulp aan kinderen en volwassenen en hoe dit vanuit een geïntegreerde visie kan worden vormgegeven is een enorme uitdaging. In deze lezing geef ik een aantal overdenkingen mee over de samenhang tussen kindermishandeling en geweld in intieme relaties, dilemma's in het bieden van hulp en bescherming, en toekomstbeelden.

Het gaat bij kindermishandeling en partnergeweld over onveiligheid. Onveiligheid kan bestaan uit allerlei vormen van geweld, zoals fysiek, psychisch, of seksueel geweld, maar ook uit verwaarlozing of financiële uitbuiting. Onveiligheid kan eveneens betekenen dat een ouder, bijvoorbeeld wegens psychiatrische problematiek, niet de zorg, aandacht en liefde kan geven die een kind nodig heeft. Onveiligheid gaat over het ontbreken van respect en vertrouwen, over de subjectieve beleving van veiligheid in termen van 'mogen zijn wie je bent'. Om juridisch in te kunnen grijpen bij kindermishandeling moet sprake zijn van een ernstige bedreiging van de ontwikkeling van het kind. Dit is niet hetzelfde als 'opgroeien in onveiligheid' en kan fricties opleveren. Het is duidelijk dat beide termen, onveiligheid en een ernstige bedreiging van de ontwikkeling van het kind, geen objectief vast te stellen begrippen zijn, het heeft ook subjectieve elementen. De invulling van de begrippen veranderen in de tijd (Adriaenssens et al., 1998; Baartman, 2009). Hier kom ik op terug.

2. KINDERMISHANDELING

Kindermishandeling en geweld in intieme relaties waren tot voor kort twee aparte fenomenen met een eigen ontstaansgeschiedenis. Om de problematiek van tegenwoordig te kunnen begrijpen, is kennis over het verleden behulpzaam. Daarom sta ik eerst stil bij de ontstaansgeschiedenis van aandacht voor kindermishandeling (hoofdstuk 2) en vervolgens bij de ontstaansgeschiedenis van aandacht voor geweld in intieme relaties (hoofdstuk 3).

Verschuivingen in het begrip kindermishandeling

Aandacht voor kindermishandeling komt van oorsprong van kinderartsen. In de Verenigde Staten was het de kinderarts Kempe die in de jaren zestig met zijn artikel over mishandeling van jonge kinderen weergaf wat veel kinderartsen zagen; botbreuken bij jonge kinderen. De belangrijkste verschuiving in paradigma was dat de aanwezigheid van breekbare botten niet meer als de oorzaak van de botbreuken werd beschouwd, maar mishandeling door de ouder(s).¹ Dit artikel vormde ook in Nederland een omslagpunt in het denken over kindermishandeling (Steketee, 2017a en 2017b). In Nederland namen de kinderartsen in 1972 het initiatief tot het Bureau Vertrouwensartsen inzake kindermishandeling, de voorloper van Advies- Meldpunt Kindermishandeling (AMK), dat in 2015 is opgegaan in Veilig Thuis (VT). Oorspronkelijk betrof kindermishandeling vooral ernstig fysiek geweld tegen kinderen door hun ouders. In Nederland werd in eerste instantie kindermishandeling vooral gezien in termen van het mishandelde of verwaarloosde kind dat een gevaar vormt voor de samenleving (Komen, 1999; Van Montfoort, 1994), terwijl in andere landen vooral mishandeling of wreedheid naar het kind (*cruelty to children*) voorop stond. Daarnaast werden ouders gezien als falende ouders die gemakkelijk voor andere opvoeders aan de kant konden worden gezet door het kind uit huis te plaatsen (Baartman, 2009). Dit verandert als in de jaren zestig de gehechtheidstheorie van Bowlby binnen jeugdzorg het nieuwe paradigma wordt: een veilige verbondenheid tussen ouders en kind is van groot belang. De aanpak van kindermishandeling staat in het teken van 'het gezin bijeen houden' en dwang zoveel mogelijk vermijden, ook wel de 'fluwelen aanpak' genoemd (Steketee, 2017a). Dit leverde en levert ook nu een cruciaal dilemma op: hoe kunnen professionals aan de ene kant de gehechtheid tussen ouder en kind verstevigen en aan de andere kant de veiligheid borgen (Baartman, 2009). Bovendien speelt de vraag: wat is een veilige gezinssituatie? Wat is de betekenis van veiligheid, en hoe verhoudt dit zich tot de grondslag voor jeugdbescherming: ernstige bedreiging in de ontwikkeling van het kind? Hier kom ik later op terug (hoofdstuk 8).

¹ Van *Bone fragility syndrome*, naar *The battered child syndrome*. Welke ouder, de vader of de moeder, is overigens niet duidelijk.

Het begrip kindermishandeling heeft zich in de tijd gewijzigd. Zoals gezegd lag oorspronkelijk de nadruk op fysiek geweld. Tegenwoordig is het begrip veel breder, ook psychisch en seksueel misbruik, verwaarlozing, het zijn van getuige van geweld tussen ouders of tegen een van de ouders, genitale verminking, kinderpornografie en andere vormen van exploitatie vallen eronder (Alink, 2018; Vermeulen et al., 2023). Het gaat om een breed fenomeen. Kindermishandeling is een sociaal construct, (zoals ook partnergeweld) en varieert naar cultuur en maatschappelijke periode (Baartman, 2009).

Lange tijd was pedagogische tuchtiging, waarbij kinderen werden gestraft met fysiek geweld, geaccepteerd (Lünnemann & Van Arum, 2020; Steketee, 2017a).² Pas in 2007 is in het Burgerlijk Wetboek de bepaling opgenomen dat ouders in de opvoeding en verzorging van het kind geen geestelijk of lichamelijk geweld of enig andere vernederende handeling mogen toepassen (Boek 1, artikel 247 lid 2)³. Deze wetswijziging sluit aan bij een verandering van denken over kinderen, met meer aandacht voor de persoonlijke ontwikkeling van kinderen tot zelfstandige individuen, waarbij kinderen rechten hebben, zoals vastgelegd in het IVRK, het Internationaal Verdrag van de Rechten van het Kind (Baartman, 2009; Steketee, 2017a). Als sprake is van onveiligheid voor het kind, wordt in eerste instantie via vrijwillige hulp gezocht naar het bereiken van meer veiligheid, en als dit niet tot voldoende veiligheid leidt, - er is sprake van een ernstige bedreiging in de ontwikkeling van het kind - wordt jeugdbescherming betrokken. Het draait om de ontwikkeling van het kind, en de opvoedvaardigheden van de ouders. (Bosch & Rijbroek, 2020; Lünnemann et al., 2018)

Verwondering

Wat mij opviel toen ik me meer in de wereld van kindermishandeling ging verdiepen was dat het niet zozeer gaat om kindermishandeling in de zin van vormen van geweld en verwaarlozing, maar om de bedreiging in de ontwikkeling van het kind en om de opvoedvaardigheden van de ouders (Bosker et al., 2018; Lünnemann, et al., 2018; Tierolf, et al., 2014). Het geweld dat plaatsvindt in het gezin, en zeker het geweld tussen de ouders of tegen een van de ouders, wordt nauwelijks geproblematiseerd.

² Seksueel misbruik van kinderen werd lange tijd in Nederland vooral beschouwd als ontuchtige handelingen die in strijd zijn met de goede zeden en kinderen bedreigen met zedelijke ondergang. Pas later werd onderkend dat seksueel misbruik een bedreiging is voor de emotionele en persoonlijke ontwikkeling van het kind (Baartman, 2009; Draijer, 1990).

³ Nederland was overigens erg laat met deze verandering van wetgeving: Zweden heeft dit in 1979 al ingevoerd. (www.endcorporalpunishment.org)

3. PARTNERGEWELD EN GEWELD TEGEN VROUWEN IN INTIEME RELATIES

Er wordt bijna altijd over ouders gesproken, en nauwelijks over moeders en vaders, terwijl de positie en verantwoordelijkheid van moeders en vaders maatschappelijk gezien verschilt. Huiselijk geweld wordt gezien als iets tussen volwassenen waar ze beiden verantwoordelijk voor zijn, zonder dat onderzocht wordt wat op individueel niveau ieders rol is in de geweldsdynamiek. Daarnaast viel me op dat niet alle kinderen in het gezin aandacht krijgen; de kinderen waarvan de professionals inschatten dat er geen bedreiging in de ontwikkeling is, overigens dikwijls zonder echte diagnostische analyse, krijgen geen aandacht. Het verbaasde mij dat kinderen zelf aangeven dat er zo weinig met hen wordt gesproken terwijl iedereen zegt in het belang van het kind te handelen. En het verbaasde me dat de problematiek waar moeders en vaders onder lijden, geen aandacht krijgt; alles wordt in het licht van opvoeding besproken. Terwijl moeders en vaders, opvoeders, een betere ouder kunnen zijn als er aandacht is voor hun eigen problemen. Deze problemen kunnen samenhangen met de huidige situatie, maar ook zijn geworteld in hun jeugd. Zij kunnen in hun jeugd traumatische ervaringen hebben gehad, waar zij als ouder last van hebben. (Draijer, 1990; M. Lünemann, 2022; Van der Pas, 2005)

Als we kijken naar het fenomeen geweld tegen vrouwen in (huwelijkse) relaties en de ontwikkelingen in aandacht voor partnergeweld, dan zien we een heel andere oorsprong. Sinds begin deze eeuw spreken we niet meer over vrouwenmishandeling maar over partnergeweld, huiselijk geweld, geweldspatronen of geweldsdynamiek in een relatie. Eind van de vorige eeuw was het de feministische beweging die geweld tegen vrouwen in (huwelijkse) relaties op de kaart heeft gezet.

Van vrouwenmishandeling naar partnergeweld

De juridische gelijkheid tussen mannen en vrouwen lijkt tegenwoordig heel normaal, maar in feite is dit nog maar kort. Tot 1957 was de vrouw handelingsonbekwaam, haar vader of haar man was verantwoordelijk. En hoewel vrouwen vanaf 1957 formeel als handelingsbekwaam worden erkend, is de man hoofd van het gezin. Pas in 1970 is de man niet meer officieel het hoofd van het gezin. Echtscheiding wordt mogelijk bij wederzijds goedvinden in Nederland in 1971 (Braun, 1992). Deze juridische gelijkheid betekent niet dat vrouwen en mannen eenzelfde maatschappelijke positie hadden en eenzelfde positie als het gaat om de zorg en opvoeding van kinderen. Er was een groot verschil in arbeidsdeling binnen- en buitenshuis; vrouwen waren doorgaans financieel afhankelijk van hun echtgenoot. Het was bijzonder moeilijk te scheiden ook al was er dagelijks ruzie en geweld. Met de toestand-

koming van de bijstand op 1 januari 1965 krijgen vrouwen de mogelijkheid te ontsnappen aan een huwelijk met dwang, dreiging en geweld. Tot 1991 werden vrouwen niet strafrechtelijk beschermd tegen verkrachting binnen het huwelijk. Dit had tot gevolg dat vrouwen die in scheiding lagen wegens geweld - de periode waarin het risico op geweld en seksueel geweld door de ex-partner het grootst is - niet werden beschermd: een strafrechtelijke vervolging van verkrachting was niet mogelijk (Lünemann, 1996; Römkens, 2017). Van oudsher vluchten vrouwen (met hun kinderen) naar de vrouwenopvang. De eerste Blijf van mijn Lijf werd opgericht in 1974. Ook was de politie van oudsher de organisatie waar vrouwen bescherming zochten (Römkens, 2008; Wöstmann, 1988; Zoomer, 1990). Uiteindelijk heeft de strijd om gelijkheid en aandacht voor geweld in de privésfeer geleid tot een paradigmaverschuiving: geweld tegen vrouwen in relaties werd niet meer gezien als (enkel) een privézaak, maar een maatschappelijk probleem.⁴ Tegenwoordig spreken we niet meer over vrouwenmishandeling, maar over huiselijk geweld of partnergeweld. De machtsverschillen tussen mannen en vrouwen zijn diffuser, juridisch zijn mannen en vrouwen gelijk.

Als we spreken over partnergeweld, gaat het om verschillende vormen van fysiek, seksueel en psychisch geweld, waaronder bedreiging, belaging, intimidatie, controle, dwang en isoleren van de partner.⁵ Hoewel zowel mannen als vrouwen schelden, duwen, slaan en vernielen, zijn het vooral vrouwen die slachtoffer zijn van structureel ernstig geweld: er is vaker sprake van seksueel geweld, van verwurging zonder fatale afloop, van letsel, ernstige bedreiging, intimidatie en belaging (Van Eijkern et al., 2018; Steketee et al, 2020; Prevalentiemonitor Huiselijk Geweld en Seksueel Geweld, 2020). In de meerderheid zijn vrouwen slachtoffer en mannen pleger als het gaat om de meldingen bij de politie (Lünemann & Ter Woerds, 2021). En het zijn vooral de vrouwen die worden vermoord door hun (ex)partner.⁶ Mannen worden vooral vermoord door mannen en niet in een intieme relatie.⁷

4 In het beleid van de rijksoverheid komt dit tot uiting in de nota Privé geweld – publieke zaak (2020).

5 Het onderzoek van Römkens was baanbrekend in het op de kaart zetten van geweld tegen vrouwen in heteroseksuele relaties (Römkens, 1989; Römkens, 1992).

6 Bijna 60% van de vrouwen die worden vermoord in de periode 2016-2020, worden door hun (ex)partner vermoord (CBS, 2021).

7 Van de mannen die vermoord worden in de periode 2016-2020, wordt 30% door vrienden of kennissen vermoord en 4% door hun (ex)partner (CBS, 2021).

Het maatschappelijke verschil tussen mannen en vrouwen als het gaat om ernstig geweld in relaties doet overigens niets af aan de noodzaak op individueel niveau aandacht te hebben voor het feit dat ook mannen slachtoffer kunnen zijn van ernstig geweld door hun vrouwelijke partner (Vogel & Uzieblo, 2020). Het is belangrijk oog te hebben voor de dynamiek tussen partners, en wie waar verantwoordelijk voor is en wat de impact ervan is op de kinderen.

Het is Johnson (1995) geweest die als eerste op grond van een meta analyse aantoonde dat er verschillende geweldspatronen zijn tussen partners, waarbij enerzijds geweld voortkomt uit stress, dagelijkse spanningen en situationele factoren, en anderzijds een patroon van macht en controle, waar vooral de man sterk controlerend gedrag combineert met vormen van geweld (intieme terreur).⁸ Dit verschil tussen situationeel geweld en intieme terreur werpt een ander licht op de discussie of je wel kunt spreken van geweld tegen vrouwen: voor een grotere groep is sprake van geweld voortkomend uit situationele factoren, waar mannen en vrouwen beide geweld kunnen gebruiken. Voor een andere kleine groep gaat het vooral om geweld, dwang en controle van mannen tegen vrouwen; geweld en controle zijn vooral eenzijdig. Hiermee wil ik overigens niet suggereren dat in geval van situationeel geweld mannen en vrouwen hetzelfde geweld plegen qua frequentie en ernst. Ook hier spelen machtsverschillen, verschillen in (economische en sociale) afhankelijkheid en stereotype man-vrouw denkbeelden (genderverschillen).

Geweld tegen vrouwen, huiselijk geweld en kindermishandeling

De spanning tussen geweld tegen vrouwen als maatschappelijk probleem, en geweld in intieme relaties waar mannen en vrouwen slachtoffer en pleger kunnen zijn, zien we terug in de benaming van het Verdrag van Istanbul: *'Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence'*.⁹ De term *'domestic violence'* omvat fysiek, seksueel, economisch of psychologisch geweld tussen (ex-)partners, met de aantekening dat *domestic violence* vrouwen proportioneel vaker treft dan mannen, en om die reden als *'gender-based violence'* kan worden aangeduid. Dit is een compromis tussen de voorstanders van de seksespecifieke term en de voorstanders van de sekseneutrale term (Römkens, 2013).

⁸ Johnson 1995. Johnson en collega's vonden later nog twee andere patronen: het patroon waar sprake is van zelfverdediging en het patroon waar beide partners controle uitoefenen. Naast deze vier patronen kunnen ook andere onderscheidingen worden gemaakt van vormen van partnergeweld, zie Ali et al., 2016.

⁹ Het Verdrag van Istanbul is van 11 mei 2011. Nederland heeft het Verdrag in november 2015 geratificeerd en het trad maart 2016 in werking. wetten.nl - Regeling - Verdrag van de Raad van Europa inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld - BWBV0006074 (overheid.nl)

Daarnaast zien we in het Nederlandse beleid dat er een poging wordt gedaan om de samenhang tussen kindermishandeling en andere vormen van geweld in de privésfeer te benadrukken door de term huiselijk geweld in 2002 te introduceren in de nota Privé geweld – publieke zaak. Dit paraplubegrip werd gezien als een kans om kindermishandeling en geweld in intieme relaties meer in samenhang met elkaar te analyseren en aan te pakken. De termen huiselijk geweld en kindermishandeling zijn overigens naast elkaar blijven bestaan, waar huiselijk geweld betrekking heeft op geweld tussen volwassenen en kindermishandeling op geweld van volwassenen (verzorgers) naar kinderen. De Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling is een voorbeeld van het gebruik van beide termen, evenals het Advies en meldpunt huiselijk geweld en kindermishandeling Veilig Thuis.

4. SAMENHANG KINDERMISHANDELING EN PARTNERGEWELD

Intermezzo: Genderperspectief

Hoewel de machtsverhoudingen tussen de seksen de afgelopen decennia zijn veranderd, vrouwen zich steeds meer manifesteren in het publieke leven, het aantal vrouwen in topfuncties toeneemt, mannen steeds vaker zorgtaken in de privésfeer op zich nemen¹⁰, de heteroseksuele norm minder prominent is, blijft het belangrijk aandacht te hebben voor sekseverschillen of beter genderverschillen. Een genderperspectief geeft ruimte om te ontstijgen aan de man-vrouw dichotomie. Gender verwijst niet naar biologische verschillen, maar naar sociale en culturele praktijken waarin traditionele waarden, die vaak als vrouwelijk of mannelijk worden aangeduid, worden gereproduceerd. Gender ziet op de stereotypingen, verschillen in afhankelijkheid tussen mannen en vrouwen en machtsverschillen. De maatschappelijke normering over mannelijk en vrouwelijk gedrag kan machtsverschillen tussen mannen en vrouwen in stand houden en vergroten (De Vaan et al., 2021; Withuis, 2023).

Het genderperspectief biedt ruimte voor een contextuele benadering om te kunnen duiden hoe en waarom vrouwen of mannen als sociale groep gemiddeld genomen meer of minder kwetsbaar zijn om slachtoffer te worden van geweld in intieme relaties. Het geeft ruimte voor de notie dat mannen ook slachtoffer kunnen zijn van geweld in intieme relaties en de notie dat vrouwen desalniettemin disproportioneel vaker worden getroffen en dus als groep op achterstand staan (Römkens, 2008). Gender biedt ook ruimte voor onderzoek naar en zichtbaar maken van geweld tegen mensen die buiten de traditionele gender- of seksuele identiteit vallen. Zij representeren vaak het vrouwelijke en worden object van agressie en geweld (Römkens, 2017). Aandacht voor gender is van belang, zowel voor de analyse van de onveiligheid in relaties en gezinnen, als de in te zetten interventies (De Vaan et al., 2021).

¹⁰ Nog steeds zijn het vaker vrouwen die parttime werken of niet werken om voor de kinderen te zorgen, passen mannen zelden hun werkpatroon aan als ze vader worden terwijl vrouwen dit in de helft van de gevallen doen, en verdienen mannen meer (Emancipatiemonitor 2022).

Samenhang

Dat kindermishandeling en partnergeweld samenhangen, is duidelijk, maar hoe deze samenhangen is complex. Uit de internationale literatuurverkenning van Ten Boom en Witkamp (2016) komt naar voren dat in relaties waar partnergeweld plaatsvindt en kinderen zijn, het risico op kindermishandeling significant hoger is dan in relaties waarin geen geweld is tussen partners. Ook komt uit onderzoek naar voren dat partnergeweld doorgaans voorafgaat aan kindermishandeling. Met andere woorden, partnergeweld is een risicofactor voor kindermishandeling (Robinson, 2014). Onderzoek onder gezinnen die zijn gemeld bij Veilig Thuis laat zien dat er grote overlap is tussen partnergeweld enerzijds en kindermishandeling (in de zin van fysieke, psychische mishandeling en verwaarlozing) anderzijds op het moment dat deze gezinnen bij Veilig Thuis worden gemeld; bij bijna drie vijfde van de gezinnen (57%) was zowel sprake van partnergeweld als kindermishandeling. Na anderhalf jaar is het aandeel gezinnen waar geen geweld is, toegenomen van zes en een half procent naar ruim een kwart. De overlap tussen partnergeweld en kindermishandeling is sterk afgenomen naar een op de drie gezinnen (31%) (Steketee, et al., 2020).¹¹ Vrouwen die zelf worden mishandeld in hun relatie hebben tweemaal zoveel kans om hun kinderen te mishandelen dan vrouwen die geen geweld ervaren in hun relatie (Slep & O'Leary, 2001). Mannen die agressief zijn tegen hun partner hebben een grotere kans om ook hun kind te mishandelen (Williams et al., 2001). De kans dat er sprake is van fysiek geweld tegen kinderen hangt samen met de ernst en frequentie van geweld tegen vrouwen (Radford & Hester 2006). Kinderen kunnen ook letsel oplopen als hun moeder wordt mishandeld door de vader; zij kunnen opzettelijk of per ongeluk geraakt worden, bijvoorbeeld doordat zij zich met de ruzie bemoeien (Edleson & Williams, 2007).

Risicofactoren

In het algemeen kan worden gezegd dat de risicofactoren die een rol spelen bij overlap van kindermishandeling en partnergeweld, hetzelfde zijn als de risicofactoren die een rol spelen in geval er alleen partnergeweld of alleen kindermishandeling in het gezin voorkomt, maar als er sprake is van de combinatie zijn de risicofactoren ernstiger en frequenter (Robinson, 2014). De belangrijkste vijf pleger risicofactoren zijn: toename middelenmisbruik, gezondheidsproblemen, criminele activiteiten, zelf geweld in jeugd hebben ervaren, en weinig opleiding. Er zijn duidelijke verschillen tussen mannen en vrouwen als pleger: bij mannen spelen agressieproblemen en een antisociale levensstijl meer een rol, terwijl

¹¹ Het aandeel gezinnen waar alleen sprake is van partnergeweld, is min of meer gelijk gebleven (18%) en het aandeel gezinnen met alleen kindermishandeling neemt iets toe (19%)

bij vrouwen (ernstige) gezondheidsproblemen en opvoedingsstress meer op de voorgrond staan (Robinson, 2014).

Belangrijk is te beseffen dat verschillende risicofactoren vaak samen voorkomen en sterk met elkaar samenhangen; er is sprake van een complex samenspel van risicofactoren (Vermeulen et al., 2023). Als het gaat om het risico op kindermishandeling hangt dit nauw samen met risicofactoren op het individuele niveau van de ouder of verzorger (Vermeulen et al., 2023).

Risicofactoren zijn geen voorspellers voor individuele gevallen (Kuijpers, 2011; Verwijs & Lünemann, 2012). Kennis over risicofactoren is van belang om voor bepaalde groepen specifieke preventieprogramma's te maken, zoals het programma Voorzorg voor jonge moeders met een kwetsbare achtergrond en groot risico op kindermishandeling.¹²

Getuige van geweld en de gevolgen voor kinderen

Onder kindermishandeling valt niet alleen zelf ondervonden fysiek, seksueel, of psychisch geweld en verwaarlozing. Ook het als kind getuige zijn van geweld tussen ouders wordt sinds begin deze eeuw als vorm van kindermishandeling gedefinieerd. Het zien van geweld tussen ouders, het ervaren van de impact van het geweld op het slachtoffer en het voelen van de spanning kan voor kinderen even ernstige gevolgen hebben als het zelf ervaren van geweld of verwaarlozing (Ten Boom & Witkamp, 2016; Radford & Hester, 2006; Dijkstra, 2000; Edleson, 1999). Kinderen die opgroeien in gezinnen waarin zij zelf geweld meemaken hebben een grote kans op het ontwikkelen van symptomen zoals depressiviteit, angst, opstandigheid, posttraumatische stress-symptomen en dissociatieverschijnselen (Vetere & Cooper, 2005; Tierolf et al., 2014; Steketee et al., 2020). In veel studies is inmiddels de relatie tussen kindermishandeling (waaronder het getuige zijn van geweld) en veranderingen in de hersenen aangetoond (Glaser, 2000; Perry & Szalavits, 2007). Hierdoor kunnen problemen zoals hyperactiviteit, agressie, dissociatie, moeilijkheden met bepaalde vaardigheden en leerproblemen beter begrepen worden.¹³ Deze problemen spelen door in de volwassenheid.

Kindermishandeling kent dus een brede definitie, waar ook het zijn van getuige onder valt, en de smalle definitie, waar alleen directie kindermishandeling onder valt. In feite geeft de term 'getuige van geweld tussen ouders' de samenhang tussen kindermishandeling en

partnergeweld aan. Ook als kinderen niet aanwezig zijn, zijn ze vaak getuige, doordat ze het horen, de spanningen voelen of omdat ze de gevolgen op een later moment zien.

Bovenstaande maakt duidelijk dat er een samenhang is tussen kindermishandeling en partnergeweld. Wat betekent dit voor de praktijk, hoe kan er in de hulpverlening en bescherming aandacht zijn voor kinderen en volwassenen vanuit een systeemgerichte en integrale aanpak? Hier kom ik later op terug.

¹² Zie VoorZorg | Nederlands Jeugdinstituut (nji.nl).

¹³ Zie bijvoorbeeld Van der Kolk (2022) over developmental trauma, een trauma dat ingrijpt op de ontwikkeling van een kind door de jonge leeftijd waarop de vaak chronische traumatisering plaatsvindt.

5. GEZINSPROFIELEN MET GEWELDSPATRONEN

Kindermishandeling en partnergeweld gaan vaak samen, waarbij partnergeweld een risicofactor is voor kindermishandeling, zoals hiervoor is aangegeven. Het getuige zijn van geweld tegen een van de ouders of tussen ouders kan evenveel schade berokkenen als zelf direct slachtoffer zijn. Dit algemene gegeven kent in het dagelijkse leven allerlei gedaanten.

Gezinnen die zijn gemeld bij Veilig Thuis wegens vermoedens van geweld en onveiligheid, kennen een verschillende achtergrond. Uit diepte-interviews met moeders, vaders en kinderen¹⁴ kwamen vijf verschillende gezinsprofielen naar voren. In elk profiel staat een bepaalde problematiek op de voorgrond, zoals vorm van geweld (intieme terreur of situationeel geweld), kindproblematiek, ouderproblematiek of echtscheidingsproblematiek. De profielen zijn geen elkaar uitsluitende categorieën; er is overlap. Het nut van de profielen is allereerst het zichtbaar maken van de verschillen in problematiek waar gezinnen mee kampen en daarnaast biedt het handvatten voor een andere benadering van hulp en bescherming per profiel (Lünnemann et al., 2023).

In twee profielen staat het geweld op de voorgrond, intieme terreur waar sprake is van ernstig controlerend geweld en gezin in de stress, waar veel verschillende stressfactoren een rol spelen in het ontstaan van een geweldsdynamiek tussen de partners. In de andere drie profielen staat zorg voor het kind op de voorgrond (kindgedrag en opvoedstress) of de persoonsproblematiek van de volwassene(n) zoals psychiatrische problematiek of licht verstandelijke beperkingen (langdurige zorg). Het vijfde profiel betreft langdurige echtscheidingsconflicten (complexe echtscheiding). In al deze gezinnen speelt een vorm van onveiligheid, maar niet in alle gezinnen hoeft sprake te zijn van een of andere vorm van geweld (fysiek, seksueel, psychisch), hoewel dat bij de gezinnen die zijn gemeld bij Veilig Thuis wel bijna altijd het geval is (Steketee et al. 2020). Wat vaak ontbreekt in de profielen waar het geweld niet op de voorgrond staat, is aandacht voor de geweldsproblematiek tussen ouders omdat dit niet de belangrijkste zorg betreft.

Hieronder sta ik stil bij de vijf gezinsprofielen.

Intieme terreur en gezin in de stress

In hoofdstuk 3 kwam al naar voren dat Johnson (1995) op grond van een meta-analyse aantoonde dat er verschillende geweldspatronen zijn tussen partners, waarbij enerzijds geweld voortkomt uit stress en dagelijkse spanningen, en anderzijds een patroon van macht en controle. Het patroon van dwingende controle wordt vooral uitgeoefend door mannen over vrouwen en omvat alle facetten van haar leven.¹⁵ Het is een sluipend proces dat start met een romantische liefde, waar bezitsdrang en jaloezie verstoort zitten in een allesoverweldigende liefde en samenzijn. Sluipenderwijs verandert de romantische aandacht in beperkingen; de vrouw wordt steeds verder beperkt in haar vrijheid, wordt geïsoleerd van vriendinnen, vrienden en familie, wordt vernederd in het bijzijn van anderen. Er is sprake van, vaak ernstig, geweld, ook seksueel geweld met (ernstig) letsel tot gevolg. Psychisch geweld en het dreigen met geweld creëert een sfeer van angst.

Het geweldspatroon heeft grote gevolgen voor de mentale gezondheid van de vrouw en kan trauma en angststoornissen tot gevolg hebben (Graham-Bermann & Edleson, 2001; Johnson, 2008; Johnson & Leone, 2005; Le Compte & Groenen, 2020; Monckton Smith 2021; Pico-Alfonso 2005; Stark 2007).¹⁶ Het verlaten van een relatie waarin sprake is van intieme terreur is een riskante onderneming: de kans op stalking is groot, evenals het risico om gedood te worden. De periode rond het verbreken van de relatie is de gevaarlijkste periode. (Campbell et al., 2001; Campbell et al. 2009; Monckton Smith, 2021) Veel vrouwen vluchten met hun kinderen naar de vrouwenopvang voor bescherming (Lünnemann et al., 2021).¹⁷

Een ander patroon is de geweldsdynamiek waar stress door een opeenstapeling van factoren aan ten grondslag ligt. Bij gezin in de stress ontstaat het geweld meer uit onmacht; een opeenstapeling van stressfactoren leidt tot geweld en conflicten in het gezin. Het kan gaan om schulden, problemen op het werk, of plotselinge levensgebeurtenissen, bijvoorbeeld verlies van een dierbare, plotselinge ziekte of verlies van werk. Hoe meer stressfactoren spelen en zich opstapelen, hoe groter de kans dat chronische irritatie ontstaat en er steeds vaker en sneller escalaties plaatsvinden. Met name middelengebruik

¹⁵ Er zijn ook relaties waar vrouwen dwangmatige controle uitoefenen. Dit omvat doorgaans niet het hele leven van de mannen en mannen zijn minder vaak bang. Vrouwen voelen significant meer angst dan mannen in geval van dwangmatige controle door de partner (Swan & Snow 2002; Swan & Snow 2010)

¹⁶ Zie Le Compte & Groenen (2020) waarin aan de hand van het persoonlijke verhaal van het slachtoffer ook wetenschappelijke informatie wordt gegeven over aspecten van intieme terreur.

¹⁷ In Nederland is sinds kort meer aandacht voor intieme terreur en de samenhang met stalking (Lünnemann & Ter Woerds 2021; Steketee et al. 2020). Zie ook Factsheet Intieme terreur https://vng.nl/sites/default/files/2022-01/ghnt_factsheet_intieme_terreur.pdf

¹⁴ Gesproken is met 59 moeders, 18 vaders en 22 kinderen.

versterkt dit effect (Cafferky et al., 2018; Lawick, 2014). Hoge mate van stress kan tot conflicten leiden waarbij het geweld ook van twee kanten kan komen; beide partners gebruiken vormen van geweld.

Het gaat voornamelijk om psychisch en fysiek partnergeweld, waarbij kinderen vaak indirect betrokken zijn; zij voelen de spanningen en zijn getuige van agressieve conflicten. Door het teveel aan stressfactoren is de balans tussen draagkracht en draaglast weg uit het gezin. Naast de angst voor de geweldsuitbarstingen en het herstellen van de angst, kunnen er ook goede momenten in de relatie en het gezin zijn. Er is geen chronische angst voor de partner. Doorgaans is alleen thuis sprake van agressie en geweld. Naast stressfactoren zijn partners minder tevreden over hun relatie, wordt weinig sociale steun ervaren en als kind hebben partners niet geleerd hoe op een gezonde manier om te gaan met stress (Lünnemann et al., 2023; Steketee et al., 2020).

Een belangrijk verschil tussen het patroon van dwingende controle en geweld door stressfactoren is dat in het eerste geval het slachtoffer en de kinderen zich continu bedreigd en onveilig voelen. Ook kinderen lijden onder de dwang en controle. Kinderen zijn zich bewust van het controlerende gedrag en ervaren een gebrek aan ruimte om zichzelf te uiten. Ze zijn constant bezig met hoe ze zich moeten gedragen tegenover de controlerende ouder. Ze passen hun gedrag aan om eventuele conflicten of uitbarstingen te voorkomen en daarmee controle op de situatie te houden, zoals niet zichtbaar zijn, niet luid praten, eenzame plekken opzoeken waar ze zich veilig voelen (Callaghan et al. 2018). Daarnaast lijden kinderen onder het feit dat de moeder weinig bewegingsvrijheid heeft, waardoor zeker jonge kinderen weinig sociale contacten met anderen kunnen hebben. Er wordt overigens ook weerstand geboden aan de beperkingen die worden opgelegd: moeders en kinderen zoeken emotionele steun bij elkaar en proberen het normale leven te behouden, bijvoorbeeld door toch samen een film kijken (Katz, 2016).

Tegelijkertijd hebben kinderen ook moeite met het veranderende gedrag van hun moeder als hun vader thuis is. Kinderen begrijpen niet dat hun aandachtige, vriendelijke en warme moeder verandert in een stille, volgzaam vrouw.¹⁸

¹⁸ Zie voor het interview met Visser: <https://gezinsprofielen.augeo.nl/augeo-special-gezinsprofielen/intieme-terreur>. Zie voor meer informatie: www.hetverdwenenzelf.nl

Langdurige zorg

Naast deze bovenstaande geweldsprofielen zien we ook gezinnen waar problemen spelen doordat één (of beide) partners langdurig zorg nodig heeft (hebben) vanwege een mentale of fysieke beperking of psychische problemen, waaronder verslaving. In dit profiel langdurige zorg staat aandacht voor de problematiek van de ouder(s) voorop. Voor ouders met een licht verstandelijke beperking, psychische of verslavingsproblematiek kan ouderschap extra uitdagend zijn, omdat deze problematiek de dagelijkse opvoeding kan verstoren. Bovendien bestaat het risico dat de problematiek verergert doordat ouderschap stressvol kan zijn (Falkov, 2012).

Verwaarlozing van kinderen, zowel fysiek als emotioneel, komt veel voor bij ouders met een verslaving, psychische problematiek of beperking. Het lukt ouders dan niet om voldoende dagelijkse structuur en ritme in eten en slapen aan te brengen. De opvoedkennis en -vaardigheden zijn vaak ontoereikend om het kind een veilige omgeving te bieden. Ouders met een verslaving hebben vaak een onvoorspelbare opvoedstijl (Dekker et al., 2014). Daarnaast spelen meer risicofactoren, zoals financiële problemen, een gebrek aan sociaal netwerk, laag opleidingsniveau en gezondheidsproblemen (Schuengel et al., 2017; Zoon et al., 2019). Door deze risico's is er een verhoogde kans op kindermishandeling (Euser et al., 2010).

De verwaarlozing of de mishandeling is doorgaans een continue factor. Deze voortdurende situatie heeft grote impact op het leven van kinderen. Kinderen ervaren angst, schaamte, schuldgevoelens, trekken zich sociaal terug, en hebben sterke herinneringen aan het verwarde of onbegrijpelijke gedrag van hun ouder (Vellema & Reuber, 2007).

Naast kindermishandeling kan ook sprake zijn van partnergeweld. Vooral verbale agressie richting de andere partner komt voor maar ook 'materiële agressie' zoals gooien met voorwerpen of (kast)deuren kapot slaan. Daarnaast kan sprake zijn van zelfdestructief gedrag, zoals automutilatie of suïcidepogingen, waar kinderen getuige van zijn (Steketee et al., 2020).

Kindgedrag en opvoedstress

In dit profiel staan (ernstige) gedragsproblemen bij het kind op de voorgrond. Dit gedrag kan een reactie zijn op het geweld thuis, bestaan vanuit aanleg en een combinatie van beide. Het gedrag kan ook conflicten en geweld veroorzaken tussen ouders onderling, of tussen ouder en kind. Er is veel opvoedstress en onveiligheid voor de gezinsleden. Onder dit profiel zou je ook de jongvolwassenen die thuis terreur uitoefenen (oudermishandeling) kunnen vatten, maar er is een belangrijk verschil met minderjarige kinderen: de jeugdbeschermingsmaatregelen zijn niet van toepassing.

Het kindgedrag dat als problematisch wordt ervaren en dat in dit profiel op de voorgrond staat, kan verschillende vormen aannemen, waarbij het met name om verbaal en fysiek geweld gaat. De gedragsproblemen die ouders noemen zijn: grenzeloos gedrag, geen respect tonen en niet luisteren. Als de problemen ontstaan tijdens de puberteit gaat dit om brutaal gedrag, weglopen van huis, strafbare feiten plegen (diefstal), drugs- en drankgebruik, overmatig veel gamen, spijbelen of geld stelen van ouders (Steketee et al., 2020). Er is niet alleen sprake van opvoedstress, er kan ook sprake zijn van kindermishandeling. Dit kan het gevolg zijn van de door ouders ervaren opvoedstress en opvoedonmacht of ouders zijn vanuit hun eigen jeugd gewend om conflicten met verbaal of fysiek ingrijpen op te lossen. Door de kindproblematiek en opvoedstress verslechtert vaak ook de relatie tussen ouders, waardoor een neerwaartse spiraal ontstaat. Verschillen in visie tussen de ouders over de opvoeding en omgaan met de gedragsproblemen van het kind kunnen een belangrijke oorzaak zijn van het ontstaan van spanningen en conflicten tussen ouders (Van Lawick, 2014; Steketee et al., 2020).

Een belangrijke risicofactor op het niveau van het kind is (eerdere) blootstelling aan partnergeweld of kindermishandeling. Daarnaast kunnen vastgestelde ontwikkelstoornissen (bijvoorbeeld ADHD, autisme of verstandelijke beperking) of mentale gezondheidsproblemen bij kinderen (bijvoorbeeld PTSS, trauma) een extra druk op het gezin leggen. Ook middelengebruik door het kind, leeftijdsgenoten die geweld provoceren, schoolverzuim, of gearresteerd zijn geweest vanwege publiek crimineel gedrag zijn een risicofactor (Arias-Rivera et al., 2021; Toole-Anstey et al., 2021; Vink et al., 2014). De kindgebonden risicofactoren zijn vaak onlosmakelijk verbonden met de oudergebonden risicofactoren.

Het is belangrijk altijd te onderzoeken waar het problematische kindgedrag door wordt veroorzaakt. Kinderen kunnen vastzitten in overlevingsmechanismen waarin hun probleemgedrag een afleiding is van het werkelijke probleem dat in het gezin speelt. Er kan ook sprake zijn van een patroon van dwang en controle. Kinderen kunnen symptomen van een bepaalde stoornis vertonen, zoals ADHD of een angststoornis, terwijl dit voortkomt uit de onveilige situatie waarin zij leven. Op het moment dat er een veilige leefomgeving is, verdwijnen deze symptomen (Tierolf et al., 2014).¹⁹

Complexe conflictscheiding

Het laatste profiel is complexe conflictscheiding. Bij dit profiel spelen vooral problemen rond omgang en opvoeding na de scheiding. Als tijdens de relatie sprake was van agressie

en geweld, is de periode van scheiden ook vol conflicten. Dit hoeft niet te ontvallen in een complexe scheiding, dat wil zeggen een scheiding waarbij ouders door ernstige en aanhoudende conflicten het wederzijds belang én het belang en welzijn van hun kind(eren) uit het oog verliezen. In de meeste gevallen ontstaat er weer een nieuw evenwicht, waarbij opvoedondersteuning een rol kan hebben gespeeld (Steketee et al., 2020). Bij een complexe scheiding gaat het met name om psychisch geweld, waarbij de ene ouder de andere ouder benadeelt (eenzijdig) of beide ouders elkaar benadelen (wederzijds). Er hoeft geen sprake te zijn van fysieke agressie. Het gaat bij een complexe scheiding ook om ingrijpende juridische conflicten, bijvoorbeeld financiële conflicten, strijd rondom gezag of woonplaats kind, of over het wel of niet bieden van professionele hulp aan het kind (Avontuur, 2022; Steketee et al., 2020). Kinderen lijden onder deze conflicten tussen de ouders, en de gescheiden werelden van het leven bij moeder en het leven bij vader. Deze voortdurende conflicten kunnen chronische stress opleveren bij het kind met verschillende negatieve gevolgen. Het ontwikkelen van veilige gehechtheid tussen ouder en kind is in het geding en kinderen ervaren ernstige loyaliteitsconflicten (Schoemaker et al., 2017). Een veelvoorkomende risicofactor voor een complexe scheiding is de problematiek van ouders, waaronder jeugdtrauma's. Deze persoonlijke achtergrond leidt tijdens de periode van scheiden (onbewust) tot conflicten; het vormt triggers voor boosheid en stress. (Van Lawick & Visser, 2020). Een risicofactor die hierop aansluit is ouderproblematiek bij een of beide ouders, in de zin van persoonlijkheidsstoornissen, of alcohol en/of drugsverslaving (Valk et al., 2020). Het kan ook zijn dat tijdens de relatie reeds regelmatig geweld speelde of vormen van controle en dwang. Dwingende controle tijdens de relatie vormt een belangrijke risicofactor voor een complexe scheiding (Ruiter & Van Pol, 2017).²⁰ Vrouwen die voor de scheiding slachtoffer waren van dwingende controle door hun partner, hebben na de scheiding een verhoogd risico op schade, omdat de scheiding wordt beschouwd als een bedreiging voor de controle van de man over zijn partner en kinderen. Juist omdat de ex-partners na de scheiding minder fysieke toegang tot hun ex-vrouw hebben, neemt de psychische mishandeling toe, vindt stalking plaats en worden juridische procedures ingezet. Op deze manier wordt het de vrouwen bijzonder moeilijk gemaakt om het co-ouderschap uit te voeren (Hardesty et al., 2017; Ruiter et al., 2020).

Wanneer onderscheid wordt gemaakt tussen dwingende controle tijdens de relatie, wederzijds geweld (gezin in de stress) en geen geweld tijdens de relatie, komt naar voren dat in alle drie de groepen de conflicten in de loop van de 12 maanden verminderen, maar deze

¹⁹ Zie bijvoorbeeld de oratie over het samenspel tussen psychiatrie en maatschappij in geval van een antisociale persoonlijkheidsstoornis. Het antisociale gedrag verdwijnt als de financiën op orde zijn, of de huisvesting, of als er weer verbinding is met mensen om hen heen (Van Dam, 2020).

²⁰ Uit een Australisch onderzoek onder 200 echtscheidingen waar strijd werd gevoerd over het ouderlijk gezag bleek een groot deel te bestaan uit *Coercive Controlling Violence* van de man (40,9%) (De Ruiter & Van Pol, 2017).

afname is het minst sterk bij de dwingend-controlerende groep (Hardesty et al., 2017). De kans op stalking is groter als er tijdens de relatie sprake was van dwingende controle. Onder stalking vallen bedreigingen, onverwacht langs komen al dan niet tijdens dronkenschap, het huis binnen dringen na het terugbrengen van de kinderen, of via social media vrouwen en kinderen in de gaten houden.²¹

Waarom dit profiel zich onderscheidt van de andere profielen is niet alleen dat het hier om gescheiden partners gaat, maar ook dat hier altijd recht en zorg een rol spelen, en dat de rechtssystemen strafrecht, jeugdbescherming en familierecht een verschillend perspectief hanteren waardoor de problemen (kunnen) verergeren (Groen, 2020; Hester, 2011).

Als we de profielen betrekken op de aanpak van kindermishandeling en partnergeweld, dan richt de aanpak van partnergeweld zich op de eerste twee profielen waar het geweld op de voorgrond staat, intieme terreur en gezin in de stress. De jeugdzorg en jeugdbescherming is vooral betrokken bij de laatste drie profielen, kindgedrag en opvoedstress, langdurige zorg en complexe echtscheiding. De profielen laten zien dat weliswaar bepaalde aspecten op de voorgrond staan, maar dat in alle profielen onderzocht moet worden of en welke geweldsdynamiek er is binnen de partnerrelatie en binnen de gezinsrelaties, en welke onderliggende problemen er spelen. In geval van intieme terreur en gezin in de stress moet er niet alleen aandacht zijn voor de relatiedynamiek, maar ook voor de impact op het kind en bij de andere drie profielen moet er niet alleen aandacht zijn voor de ontwikkelingsdreiging van het kind, maar ook voor de problematiek van de volwassenen. De samenhang tussen kindermishandeling en partnergeweld komt in de profielen tot uiting.

Gezinsprofielen en het bieden van zorg en bescherming

Het belang van deze profielen is dat duidelijk wordt hoe verschillend de achterliggende problematiek en geweldspatronen kunnen zijn en wat dit betekent voor de impact op kinderen en volwassenen. Inzicht in deze profielen helpt professionals de problematiek te begrijpen en zicht te krijgen op de veiligheidsrisico's die spelen en welke hulp en bescherming nodig is (Lünnemann et al., 2023).²² Daarnaast vraagt de diversiteit in (onderliggende) problematiek bij huiselijk geweld en kindermishandeling om verschillende vormen van samenspel tussen het zorg- en veiligheidsdomein, tussen het bieden van bescherming, hulp en zorg.

²¹ Niet alleen mannen stalken. Ook vrouwen kunnen hun ex-man stalken bijvoorbeeld met mails of door de mail van de kinderen te lezen (Steketee et al., 2020).

²² Zie het Augéo magazine van april 2021 voor meer informatie, waaronder interviews met experts en achtergrondvideo's (<https://gezinsprofielen.augeo.nl/augeo-special-gezinsprofielen/augeo-kennis-gezinsprofielen>)

Elk gezinsprofiel kent een eigen focus als het gaat om de juiste balans tussen vrijwillige hulp, het bieden van bescherming of het opleggen van sancties. Dit samenspel wordt een zorg- en beschermingsarrangementen genoemd, of afgekort beschermingsarrangementen. Beschermingsarrangementen hebben tot doel om sneller tot samenwerking te komen bij een bepaalde problematiek en bij een bepaalde ernst van onveiligheid (Lünnemann et al., 2023).²³

²³ In het rapport Op zoek naar beschermingsarrangementen bij huiselijk geweld zijn voor de 5 profielen beschermingsarrangementen beschreven (Lünnemann et al., 2023).

6. VEILIGHEID VOOROP

Intermezzo: slachtoffer en pleger positie

In Nederland zijn we huiverig om te spreken over slachtoffer en pleger in geval van geweld in relaties, omdat deze rollen niet zo eenduidig zijn. Je kunt slachtoffer en pleger tegelijkertijd zijn, daarom wordt vaak gesproken over betrokkenen. Om het geweld te stoppen is het echter belangrijk te weten wie wat tegen wie doet met welke impact. Het is belangrijk te beseffen dat het niet gaat om het zijn van slachtoffer of pleger, maar om een positie die wordt ingenomen. Iemand kan in een slachtoffer positie zitten, terwijl dit niet betekent dat iemand geheel weerloos is. En dit geldt ook voor de pleger positie, als iemand verantwoordelijk is voor bepaalde (gewelds)gedragingen, kan iemand tegelijkertijd ook slachtoffer zijn van een situatie of trauma's uit de jeugd die het handelen beïnvloeden. Het erkennen van de slachtoffer positie is belangrijk om te voorkomen dat degene die slachtoffer is, verantwoordelijk wordt gehouden voor het gedrag van de persoon die het gewelddadige of controlerende gedrag pleegt. Blaming the victim moet worden voorkomen (Römkens & Dijkstra, 1996)

De slachtoffer en pleger positie zijn overigens niet genderneutraal en er is altijd sprake van (meer of minder) machtsverschillen, die van invloed zijn op de geweldsdynamiek. Is de vrouw afhankelijk van het inkomen van haar partner, wie heeft de zorg voor de kinderen, wie heeft er een sociaal leven buiten de relatie of het gezin, hoe komen beslissingen tot stand en hoe worden conflicten opgelost? (Römkens & Dijkstra, 1996; De Vaan et al., 2021)²⁴

Kinderen kunnen pas echt beschermd worden, als er inzicht is in de geweldsdynamiek tussen de partners, dat wil zeggen dat er aandacht is voor wie wat doet tegen wie met welke impact in welke context. Aandacht voor de slachtoffer en pleger positie biedt handvatten om een juiste ondersteuning en bescherming te kunnen bieden. Het belang van kinderen mag niet als een excuus dienen om de verschillende posities in de geweldsdynamiek te verdoezelen.

Een belangrijke verschuiving is gaande naar meer oog voor het eerst vergroten van de actuele veiligheid voordat de focus zich richt op risicogestuurde zorg. Dit is mede gebaseerd op empirisch onderzoek dat aantoonde hoe belangrijk het is om het geweld te stoppen (M. Lünemann et al., 2020; Steketee et al., 2020; Steketee & Doelman, 2022; Tierolf et al., 2014). Via deze studies is inzicht verkregen in allerlei gedragingen tussen de partners van fysiek geweld, zoals slaan, schoppen, keel dichtknijpen, steken met een mes of ander wapen, psychisch geweld, zoals treiteren, vernederen, dreigen, en seksueel geweld zoals dwingen tot seks zonder condoom en seks tegen de wil.

Al uit het eerste onderzoek naar partnergeweld en de gevolgen daarvan voor ouders en kinderen onder 200 gezinnen in de vier grote steden (Tierolf et al., 2014)²⁵ kwam naar voren dat na anderhalf jaar nog in de helft van de gezinnen sprake was van ernstig geweld²⁶ in de relatie. Vooral waar sprake was van ernstig geweld, en met name ernstig fysiek geweld, nam het geweld nauwelijks af. Bij de groep waar sprake was van minder ernstig en frequent geweld verminderde of stopte het geweld wel. Daarnaast bleek dat kinderen en ouders minder traumasymptomen hadden wanneer het partnergeweld afnam. Er heeft nog een vierde meting plaatsgevonden zes of zeven jaar na de eerste meting om inzicht te krijgen in de langere gevolgen van partnergeweld op het welzijn van ouders en kinderen en het doorbreken van de intergenerationele overdracht (M. Lünemann et al., 2020).²⁷ Uit deze vierde meting komt naar voren dat het daadwerkelijk stoppen van het geweld heel belangrijk is voor het verbeteren van het welzijn van kinderen. Pas als het geweld stopt is er een significante verbetering van het welzijn en de emotionele veiligheid van de kinderen, evenals een verbetering van de relatie met hun ouders.

25 Dit onderzoek vond plaats in de G4 (Amsterdam, Den Haag, Rotterdam, Utrecht) onder gezinnen die gemeld waren bij de voorgangers van Veilig Thuis (Steunpunten Huiselijk Geweld en Advies en meldpunten kindermishandeling) en enkele hulpverleningsinstellingen. Het waren vooral moeders (n=193) en enkele vaders (n=18) die aan het onderzoek meededen. Zij vulden zelf verschillende vragenlijsten in. Daarnaast was er informatie over 396 kinderen via door ouders of kinderen ingevulde vragenlijsten.

26 De eerste studie betrof alleen fysiek en psychisch geweld. Er is onderscheid gemaakt tussen 'normaal geweld' dat wil zeggen er valt wel eens een klap of een duw, en ernstig (excessief) geweld. Zie voor de methodische verantwoording Tierolf et al., 2014, p. 69. In 17% van de gezinnen was geen sprake meer van een geweldsincident bij de derde meting.

27 Er hebben 76 gezinnen deelgenomen aan de vierde meting (36% van de oorspronkelijke gezinnen), waarvan 77 volwassenen en 46 jongeren.

24 Zie het magazine van Augeo: Gender en huiselijk geweld - Augeo Magazine Special - Gender en huiselijk geweld - Augeo Magazine Special

Het tweede onderzoek betrof niet alleen partnergeweld, maar ook kindermishandeling (Steketee et al., 2020). Een grotere groep gezinnen werd bereikt, ruim 1000 gezinnen die zijn gemeld bij 13 Veilig Thuis organisaties.²⁸ Deze gezinnen zijn eveneens anderhalf jaar gevolgd. Door de grotere onderzoekspopulatie was het mogelijk onderscheid te maken in geen geweld, mild geweld en ernstig geweld.²⁹ Gekeken is naar de afname van geweld in gezinnen, waarbij het zowel om gedragingen van partnergeweld als kindermishandeling gaat. Bij een afname van het geweld in het gezin gaat het beter met de kinderen en de volwassenen wat betreft traumasymptomen, veiligheidsbeleving en opvoedstress.

Dit komt overeen met de eerste studie. Maar pas als het geweld daadwerkelijk stopt, is het welzijn van ouders en kinderen op het niveau van de algemene Nederlandse bevolking: de traumasymptomen, opvoedstress en kwaliteit van leven zijn op eenzelfde niveau als onder de Nederlandse bevolking. Dit bevestigt de resultaten van de vierde meting van het eerste onderzoek. Net als in de eerste studie zien we dat in de helft van de gezinnen na anderhalf jaar nog steeds sprake is van ernstig geweld. Dit geeft aan hoe moeilijk het is om het geweld daadwerkelijk te stoppen.

Hetzelfde onderzoeksdesign is ook gevolgd in het derde onderzoek naar de effectiviteit van jeugdbeschermingsmaatregelen onder 300 gezinnen die gemeld zijn bij een Gecertificeerde Instelling (Steketee & Doelman, 2022). Deze groep gezinnen zijn vergeleken met de groep gezinnen die bij Veilig Thuis zijn gemeld en waar geen sprake is van een jeugdbeschermingsmaatregel. Er zijn geen verschillen in achtergrondkenmerken tussen beide groepen, maar wel als het gaat om de complexiteit van problemen. De gezinnen waar een jeugdbeschermingsmaatregel is opgelegd hebben een hogere mate van opvoedstress, het percentage kinderen met traumasymptomen is hoger - met name PTSS en depressie -, de gehechtheid tussen kind en ouders is minder veilig en probleemgedrag van jongeren komt vaker voor. Na het inzetten van de jeugdbeschermingsmaatregel zien we dat er sprake is van minder kindermishandeling in de betreffende gezinnen. Ouders zijn na de maatregel beter in staat om hun kinderen op te voeden en er is een duidelijke verbetering in het welzijn van de kinderen. Bovendien geldt voor de groep

28 Het onderzoek onder gezinnen die gemeld zijn bij 13 Veilig Thuis organisaties betrof 1024 gezinnen, waarvan 576 gezinnen aan drie de metingen over 1,5 jaar hebben meegedaan (633 ouders en 978 kinderen).

29 Er zijn 3 categorieën: Geen geweld d.w.z. maximaal 3 milde (psychische) incidenten partnergeweld, zoals schelden en duwen per jaar; Mild geweld d.w.z. 4 of meer milde incidenten partnergeweld tot maximaal 21 incidenten per jaar en/of 1 of 2 milde incidenten kindermishandeling; Veelvuldig of ernstig geweld d.w.z. 22 of meer incidenten partnergeweld of ernstig geweld tegen de partner en/of 3 of meer milde incidenten kindermishandeling of 1 of meer ernstige incidenten kindermishandeling (Steketee et al., 2020).

met een jeugdbeschermingsmaatregel dat de gehechtheid tussen kind en ouders significant verbeterd is als het geweld stopt. Bij de gezinnen waar geen jeugdbeschermingsmaatregel is, is er een ingewikkelder patroon (Steketee & Doelman, 2022).³⁰

Ook deze studie bevestigt de eerder beschreven conclusies wat betreft het belang van het stoppen van het geweld. In de helft van de gezinnen met een jeugdbeschermingsmaatregel is nog steeds sprake van veelvuldig of ernstig geweld. Vooral in de gezinnen waar het geweld minder ernstig is bij de start van het onderzoek³¹ is het geweld gestopt.³² Afname van geweld heeft een positieve invloed op het welbevinden van kinderen en ouders, maar alleen als het geweld echt is gestopt, komt het welzijnsniveau van deze gezinnen overeen met het welzijnsniveau onder gezinnen in Nederland. Het jeugdbeschermingsonderzoek onderstreept ook hoe belangrijk het is om aandacht te hebben voor de geweldsproblematiek tussen ouders. De jeugdbeschermingsmaatregelen hebben namelijk vooral effect als er ook inzet is van specialistische hulp gericht op het stoppen van het geweld tussen ouders of tegen een van de ouders.

Uit het kwalitatieve onderzoek dat onderdeel uitmaakte van de eerste en tweede onderzoek komt naar voren dat de hulpverlening vaak te weinig aandacht heeft voor het geweld binnen de intieme relaties. Er wordt te vaak uitgegaan van het adagium 'waar er twee vechten, hebben er twee schuld' en er wordt niet goed gekeken naar de dynamiek in de relatie. Ook is er te weinig aandacht voor genderverschillen, dat wil zeggen: er wordt weinig rekening gehouden met de verschillen in macht, afhankelijkheid en verwachtingen ten aanzien van gedrag die uit mannelijke en vrouwelijke rollen voortvloeien. (zie ook De Vaan et al., 2021).

Op grond van voorgaande onderzoeken kan worden geconcludeerd dat meer prioriteit nodig is voor de aanpak van partnergeweld om de veiligheid van het kind te borgen. Aandacht voor alle onveilige situaties in gezinsrelaties is noodzakelijk om kinderen effectief te beschermen.

30 Er is een verschil in gehechtheid tussen de groep waar het geweld na anderhalf jaar wel of niet is gestopt in de Veilig Thuis groep: in de gezinnen waar het geweld is gestopt, is de gehechtheid iets verbeterd. De gezinnen waar het geweld niet is gestopt, laten bij de start van het onderzoek al een slechter resultaat zien op gehechtheid, en de kwaliteit van de gehechtheid neemt nog verder af voor deze groep waar het geweld doorgaat.

31 De minder ernstige groep heeft gemiddeld tussen 51 en 55 incidenten per jaar bij de start van het onderzoek en de ernstige geweld groep gemiddeld 85 incidenten per jaar.

32 In de groep waar het geweld gestopt is, is vaker sprake van alleen kindermishandeling of alleen partnergeweld.

7. GEFASEERD SAMENWERKEN VOOR VEILIGHEID

Het stoppen van geweld is een belangrijke voorwaarde voor herstel van kinderen en volwassenen, en dit is uitgangspunt van de door Vogtländer en van Arum in 2016 geformuleerde visie 'Gefaseerd samenwerken voor veiligheid'. Deze visie vormt de onderlegger voor de regionale samenwerking met Veilig Thuis³³ en wordt inmiddels breed gedragen door alle organisaties in het veld, van zowel het zorg domein als het veiligheidsdomein. Het is onderdeel van het afwegingskader van de meldcode³⁴ en de afwegingskaders van de verschillende branches (beroepsgroepen).

De kern van de visie is het onderscheid tussen directe veiligheid, duurzame veiligheid en herstel, drie fasen die stapsgewijs doorlopen moeten worden en waar verschillende vormen van hulp en bescherming nodig zijn. Bij directe veiligheid gaat het om het stoppen van geweld en onveiligheid en het beschermen van het slachtoffer. De actuele onveilige situatie en niet de toekomst is de focus. Het organiseren van de directe veiligheid heeft betrekking op de continue situaties van onveiligheid vanwege zich herhalende onveilige gebeurtenissen in de tijd, de zogenoemde 'structurele onveiligheid'. De fase van directe veiligheid onderscheidt zich van het optreden tijdens een eventuele acute crises, de 'acute onveiligheid' waar vanwege onmiddellijk ernstig gevaar snel (binnen 24 uur) moet worden gehandeld om het gevaar af te wenden. De fase van directe veiligheid betreft allerlei maatregelen en afspraken die bijdragen aan het stoppen van de onveilige situaties, zoals de afspraak dat een pleger niet thuiskomt als hij alcohol heeft gedronken; of een buurvrouw die helpt de financiën op orde te krijgen zodat de stress vermindert, die de trigger vormt voor agressie; of opa die 's ochtends de kinderen naar school brengt zolang moeder depressief is. Zonder voldoende veiligheid zijn mensen aan het overleven, voelen ze continu stress, angst en onveiligheid waardoor het gevaarsignalerende systeem van de hersenen actief blijft. Van daaruit reageren mensen emotioneel en impulsief en zijn minder in staat om weloverwogen keuzes te maken, op de eigen kracht te vertrouwen en om mee te denken en zich te richten op vaak chronische onderliggende problemen zoals verslaving, eigen trauma's, of goede zorg voor gezondheidsproblemen. In de fase van directe veiligheid moet eerst de structurele onveiligheid worden gestopt. Pas daarna kan aan de onderliggende problemen/ risicofactoren gewerkt worden in samenwerking met de cliënten zelf. Aandacht voor directe veiligheid moet ook blijven in de volgende fasen van duurzame veiligheid en herstel omdat terugval onderdeel is van het proces tot verandering (Vogtländer & Van Arum, 2016).

33 Vogtländer en Van Arum schreven het visiedocument 'Eerst samenwerken voor veiligheid, dan samenwerken voor risicogestuurde zorg' in opdracht van de VNG (Vereniging van Nederlandse Gemeenten) en GGD/GHOR, in het kader van het programma dat was ingesteld om de inrichting van de Veilig Thuisorganisaties te begeleiden.

34 Zie: Basisdocument. Het afwegingskader in de Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling, 2017.

In de fase van duurzame, of stabiele, veiligheid gaat het om het doorbreken van het patroon van zich herhalende onveiligheid door het aanpakken van de belangrijkste onderliggende problemen of risicofactoren die voor terugval zorgen. In deze fase wordt een hulpverleningsplan opgesteld voor risicogestuurde zorg. Door middel van gestructureerde, systeemgerichte risicotaxatie wordt allereerst inzicht verkregen in het wel of niet aanwezig zijn van psychische klachten, verslavingsproblematiek, beperkingen, kindproblemen, schulden en dergelijke. Het betreft een systeemgerichte risicotaxatie omdat het gaat om risicofactoren welke bij ieder van het gezin een rol kunnen spelen en die met elkaar kunnen interacteren en effect hebben op de veiligheid in de relaties tussen alle leden van het gezin. In geval van structureel geweld is het realiseren van een vasthoudende samenwerking met de pleger, het zicht krijgen op het risicoprofiel van de pleger en op de dynamiek van het geweld tussen de partners noodzakelijk, waarbij expertise van de forensische psychiatrie van belang is (Vogtländer & Van Arum, 2016). In deze fase wordt in feite een 'verklarende analyse' gemaakt: de problematiek welke ten grondslag ligt aan de zich herhalende agressieve incidenten, de verwaarlozing of het misbruik wordt overzichtelijk beschreven, verklaard en geprioriteerd in kaart gebracht met de gevolgen die dit heeft voor de huisgenoten. Dit proces gaat in samenspraak met de cliënten (Vogtländer & Van Arum, 2016). Er wordt een hulpverleningsplan opgesteld, waarbij eerst die risicofactoren worden aangepakt die het meeste van invloed zijn op onveiligheid, bijvoorbeeld agressieregulatie of traumabehandeling, zoals EMDR.

De fase van herstel richt zich op het herstel van de schadelijke gevolgen voor de individuele gezinsleden, zowel de volwassenen als de kinderen. Wat hebben de kinderen en volwassenen nodig om te herstellen van wat er in hun leven is gebeurd? Een onderdeel hierbij is traumabehandeling om de geweldservaringen te verwerken, psychische klachten te verminderen en persoonlijke veerkracht en weerbaarheid te vergroten. (Vogtländer & Van Arum, 2016). Spel- of dramatherapie voor kinderen, en ook voor volwassenen, zijn belangrijke manieren die bijdragen aan herstel, waar meer aandacht voor zou moeten komen (Van der Kolk, 2022; Lünemann & Lünemann, 2022).

Belangrijk in elke fase is aandacht voor alle gezinsleden, zowel wat betreft de veiligheidsanalyse als de analyse van de onderliggende problemen (risicofactoren), als hulp en bescherming voor elk gezinslid. Ondersteuning en hulp kan zowel vanuit het eigen netwerk geboden worden als door professionals. In de praktijk is een systeem gerichte aanpak niet eenvoudig. Als gezinnen hulp krijgen, gaat de aandacht van professionals dikwijls vooral naar de moeder, omdat zij zich verantwoordelijk voelt en gemotiveerd is de situatie te veranderen. Als er sprake is van agressief gedrag, wordt de persoon die zich

8. SYSTEEMGERICHTE ZORG EN RECHTSBESCHERMING

agressief gedraagt eerder ontweken dan dat dit gedrag wordt besproken en de verbinding wordt aangegaan (Van Dam, 2021; Steketee et al., 2020; Tierolf et al., 2014; Vogtländer et al., 2016). Als mannelijke plegers zich wel eens melden bij de hulpverlening en hulp vragen omdat zij hun partner of kind mishandelen, wordt eerder terughoudend gereageerd dan dat het direct wordt opgepakt. De doelgroep van agressieve mannen roept bij professionals een heel scala aan emoties op: angst, walging, het gevoel gemanipuleerd te worden. Het is makkelijker je te identificeren met slachtoffers dan met daders.³⁵ Plegers zijn doorgaans lastiger te motiveren hulp te zoeken voor agressief gedrag dan slachtoffers; de drempel om eigen gedrag als gewelddadig of grensoverschrijdend te herkennen is hoog. Stereotype denkbilderingen over mannelijkheid kunnen hieraan bijdragen; echte mannen stellen zich niet kwetsbaar op (Barendrecht et al., 2021; De Wildt et al. 2023). De mannen die meededen aan het onderzoek naar de aanpak van huiselijk geweld nadat er een melding was bij Veilig Thuis, geven aan dat de professionals wel hun dochter zou kunnen zijn en dat zij zich niet door hen de les laten lezen (Steketee et al., 2020). Ook de kinderen krijgen dikwijls geen aparte aandacht, zij worden meer als informatiebron gezien of er wordt terloops een gesprek aangeknoopt (Steketee et al., 2017; Steketee et al., 2020; Tierolf et al., 2014; Vogtländer et al., 2016).

We staan nog maar aan het begin van een systeem gericht aanpak waar alle gezinsleden de aandacht, zorg en bescherming krijgen die nodig is, en waar het dagelijkse praktijk is om gefaseerd en gezamenlijk (integraal) samen te werken aan het vergroten van de directe veiligheid, het bieden van risicogestuurde zorg en het ondersteunen in herstel.³⁶

35 Hardeman in gesprek met Arno van Dam, Zorg en Welzijn, 2021.

36 Civil care biedt trainingen aan, de TOP3, waarmee professionals handvatten krijgen om volgens de visie Gefaseerd samenwerken voor veiligheid te werken. Uit evaluaties van de trainingen TOP3 komt naar voren dat professionals het werken volgens de TOP3methodiek een verrijking vinden, maar dat de randvoorwaarden binnen de organisatie en de organisaties waarmee wordt samengewerkt vaak niet aanwezig zijn, waardoor niet volgens de TOP3 gewerkt kan worden (Van Spanje-Hennes & Lünemann, 2021).

Tot nu toe heb ik weinig gezegd over de betekenis van het recht, terwijl juist in geval van onveiligheid en ernstige bedreiging van de ontwikkeling van het kind, het recht moet worden ingezet; vrijwillige hulp is niet voldoende. Wat betekent de samenhang tussen kindermishandeling en geweld in intieme relaties voor het inzetten van het recht, het bieden van bescherming en hulp?

Ik sta stil bij de kloof die bestaat tussen recht en zorg die moet worden overbrugd en bij de termen veiligheid en ernstige bedreiging van de ontwikkeling van het kind. Vervolgens ga ik in op de gescheiden aanpak van kindermishandeling en partnergeweld terwijl het (dikwijls) om een gezamenlijk patroon gaat. Ik sluit af met de betekenis van het IVRK en het Verdrag van Istanbul als juridisch kader voor een integrale en systeemgerichte bescherming.

Zorg en recht

Tussen recht en zorg bestaat een kloof die moet worden overbrugd omdat ze niet zonder elkaar kunnen als het gaat om het vergroten van de veiligheid. Het zijn twee verschillende systemen met elk hun eigen uitgangspunten. Het rechtssysteem is dwingend, begrenst, sanctioneert en oordeelt, de vrije wil is het uitgangspunt. Een zorgsysteem daarentegen gaat om vrijwilligheid en passende zorg gericht op verbetering van de levenskwaliteit voor specifieke groepen. De zelfbeschikking is uitgangspunt in het bieden van de hulp (Boutellier & Lünemann, 2007; Groen, 2020; Hester, 2011; RMO, 2007). In het juridisch domein gaat het om goed of fout, om winnen of verliezen. Het gaat om overtuigen, met hulp van advocaat, en vasthouden aan de eigen waarheid. In therapie gaat het om bouwen aan vertrouwen, het kunnen relativeren van waarheden, het gaat het om vergeven en loslaten (Van Lawick & Visser, 2020). Maar het recht gaat ook over rechtvaardigheid en het stellen van een norm. Het recht kan bijdragen aan genoegdoening en herstel (Herman, 2023; Lünemann et al., 2005).

In de praktijk gaat het vaak om een precair evenwicht, waarin het recht ondersteunend kan zijn aan het bieden van goede hulp, maar ook een negatieve impact kan hebben op het hulpverleningsproces (Groen, 2020). Verschillen in denkwijzen en perspectieven tussen het sociale domein en het veiligheidsdomein kunnen tot misverstanden leiden en een adequate aanpak in de weg staan: strafrechtelijk denken is bijvoorbeeld meer gericht op het achterhalen van harde feiten en omstandigheden, normeren en straffen, terwijl het sociale domein meer vanuit zachte informatie werkt, en gericht is op motiveren en zorg voor de ander (zie ook Boutellier & Lünemann, 2007; Groen, 2015; Vink, et al., 2015). In de praktijk komen steeds meer initiatieven en werkwijzen waarin het juridische systeem en het bieden van zorg elkaar ondersteunen. Het afdwingen van deelname aan

hulpverlening is echter altijd een punt van discussie als het gaat om kindermishandeling en geweld in relatie of gezin (Groen, 2020; Van Lawick et al. 2022; Lünemann et al., 2018) Wanneer is het (ethisch en juridisch) raadzaam jeugdbescherming of het recht (strafrecht/ bestuursrecht/civilrecht) te betrekken en wanneer kan via het motiveren van volwassenen in een vrijwillig kader de veiligheid worden vergroot? Het inzetten van het recht is een ultimatum remedium en de afweging wanneer je het inzet is lastig, waarbij de dilemma's in geval van jeugdbescherming andere accenten kent dan als het gaat om andere vormen van dwang via het straf- of bestuursrecht (Groen, 2020; Van Lawick et al., 2022; Lünemann & Van Arum, 2017).

Rechtsbescherming bieden bij kindermishandeling en partnergeweld

Uitgangspunt in het beschermen van kinderen is vrijwillige hulp gericht op het vergroten van een veilige leefomgeving voor het kind. Het versterken van de eigen kracht van het gezin staat voorop. Alleen als het niet lukt om in een vrijwillig kader tot voldoende veiligheid te komen, en er een vermoeden is van ernstige bedreiging van de ontwikkeling van het kind, is ingrijpen door de overheid ter bescherming van kinderen onontkoombaar. Het dilemma dat speelt bij het inzetten van jeugdbescherming is dat dwang tot het aanvaarden van hulp maar beperkt tot verandering leidt en veel weerstand oproept. Het (tijdelijk) uithuisplaatsen van kinderen is geen garantie dat het kind op een plek komt waar het de zorg en hulp krijgt die nodig is, noch dat de beide ouders een (individueel) traject doorlopen dat leidt tot een daadwerkelijke oplossing. Het is dus kiezen tussen twee kwaden (Groen, 2020; Van Lawick et al., 2022). In Nederland wordt in geval van kindermishandeling vooral jeugdbescherming ingezet vanuit het juridisch kader. In geval van kindermishandeling wordt nauwelijks bij de politie een melding gedaan van kindermishandeling: er is huiver om ook strafrechtelijke mogelijkheden of bestuurlijke mogelijkheden als een tijdelijk huisverbod in te zetten (Lünemann & Van Arum, 2017; Van Vianen et al., 2010). Als het gaat om partnergeweld zien we dat de politie van oudsher de organisatie is waar slachtoffers bescherming zoeken of waar omstanders (buren) melden. Slachtoffers zoeken bescherming bij de politie met als doel dat het geweld stopt, en dat hun partner hulp krijgt voor zijn persoonlijke problematiek, zoals agressiebeheersing of midde-
lengebruik. (Lünemann & Lünemann, 2016; Lünemann & Ter Woerds, 2021). Het Openbaar Ministerie heeft meer mogelijkheden gekregen om binnen een strafrechtelijk kader gedragsaanwijzingen, bijvoorbeeld een contactverbod of reclasseringstoezicht, op te leggen met als doel het vergroten van de veiligheid. De rechter kan als bijzondere voorwaarde bijvoorbeeld een behandelverplichting opleggen (Koppen et al., 2021).

Een strafrechtelijke aanpak is echter geen garantie dat strafrechtelijke mogelijkheden, in afstemming met netwerkpartners, zo worden ingezet dat een systeemgerichte aanpak gericht op het vergroten van de veiligheid van de grond komt (Koppen et al., 2021; Lünemann & Ter Woerds, 2021). Naast politieoptreden en een strafrechtelijk vervolg, wordt sinds 2009 ook een tijdelijk huisverbod ingezet bij een vermoeden van een onmiddellijk ernstig gevaar. In dat geval wordt naast het huis- en contactverbod aan alle gezinsleden hulp geboden (De Vaan & Smit, 2014).

Zo op het eerste gezicht lijkt het alsof er twee wegen zijn los van elkaar, bij kindermishandeling wordt jeugdbescherming ingezet, en bij partnergeweld een tijdelijk huisverbod of een strafrechtelijke interventie. Maar de werelden van kindermishandeling en partnergeweld zijn niet gescheiden, er is samenhang, zoals ik hiervoor heb aangegeven. Als voorbeelden om de gescheiden werelden te doorbreken ga ik in op het tijdelijk huisverbod dat zelden bij kindermishandeling wordt ingezet en op netwerksamenwerking waarin verschillende (juridische) interventies worden ingezet.

Het tijdelijk huisverbod wordt nauwelijks ingezet bij kindermishandeling. Een reden hiervoor is het ontbreken van een melding bij de politie. Meldingen van kindermishandeling worden vooral bij Veilig Thuis gedaan. Veilig Thuis kan om een huisverbod verzoeken, maar dient dit wel gemotiveerd te doen en het verzoek te staven met feiten en omstandigheden die aangeven dat sprake is van 'ernstig en onmiddellijk gevaar' (De Vaan & Smit, 2014). In Rotterdam is een aparte procedure (geplande screening) vastgesteld om vaker het tijdelijk huisverbod in te zetten bij kindermishandeling. Met een huisverbod wordt een duidelijk signaal afgegeven: de persoon die het geweld pleegt moet het huis verlaten en niet het kind dat slachtoffer is. Een uithuisplaatsing van het kind leidt doorgaans tot paniek bij de ouders, die zich daar samen tegen verzetten. Een huisverbod van een van de ouders biedt meer mogelijkheden om rust te creëren, een veiligheidsplan te maken en met ouders los van elkaar te zoeken naar een oplossing. Een belangrijk voordeel is ook dat het kind in de vertrouwde (sociale) omgeving blijft. Tijdens de pilot in Rotterdam kwam naar voren dat in geval van kindermishandeling er bijna altijd ook sprake was van geweld tegen de vrouw.³⁷ Doordat de ouders los van elkaar hulp kregen aangeboden, en degenen die het geweld pleegde het huis moest verlaten, werd de geweldsspiraal op korte termijn doorbroken, maar ook op de lange termijn. In de meeste gevallen verbrak de vrouw definitief de relatie en mede door de hulp en ondersteuning die werd gegeven aan alle

³⁷ Het betreft de pilot Geplande screening huisverbod bij kindermishandeling in Rotterdam, die plaatsvond in 2012 (GGD-Rotterdam-Rijnmond, 2013).

gezinsleden stopte het geweld. Bovendien heeft het tijdelijk huisverbod een voorgenomen uithuisplaatsing van een of meer kinderen kunnen voorkomen (GGD Rotterdam-Rijnmond, 2013). Het tijdelijk huisverbod kan een effectieve manier zijn om een onmiddellijk gevaar af te wenden en dreigende uithuisplaatsingen van kinderen te voorkomen.

In het strafrechtelijk beleid ten aanzien van huiselijk geweld en kindermishandeling staat de veiligheid voorop en hiermee is ruimte ontstaan niet alleen te focussen op repressie (bewijsbaarheid en straffen), maar mede verantwoordelijk te zijn voor en te ondersteunen in het hulpverleningsproces. Als de veiligheid niet vrijwillig kan worden bereikt, kunnen strafrecht en bestuursrecht ingezet worden. In de ideale wereld stemt Veilig Thuis bij samenloop van zorg en straf af met de politie en deelt de veiligheidsbeoordeling en -voorwaarden met het Openbaar Ministerie, reclassering en/of de Raad voor de Kinderbescherming. Ook dienen de straf-, civiel en/of bestuursrechtelijke maatregelen die worden genomen, in het veiligheidsplan te staan (Janssen & Verbruggen, 2022; Vogtlander & Van Arum, 2016). De werkelijkheid is echter anders; er is nog veel te verbeteren als het gaat om samenwerking tussen zorg en straf (Lünnemann & Ter Woerds, 2021). Een goed voorbeeld is het afstemmingsoverleg waar Veilig Thuis, politie en Openbaar Ministerie samenwerken.³⁸ Een integrale samenwerking is mogelijk waarbij verschillende juridische maatregelen en zorg op elkaar afgestemd worden, gericht op directe veiligheid. De rol van het Openbaar Ministerie is essentieel in dit overleg, omdat de officier van justitie maatregelen kan nemen die het gevaar afwenden en de veiligheid direct vergroten. De politie kan direct een opsporingsonderzoek starten, aanhouden of de wijkagent inzetten, terwijl Veilig Thuis in gesprek kan gaan met betrokkenen en een onderzoek starten. De lijnen met de Raad voor de Kinderbescherming zijn kort, mocht een spoed ondertoezichtstelling en voorlopige uithuisplaatsing noodzakelijk zijn. Daarnaast kan zo nodig de reclassering worden gevraagd om binnen een lopend toezicht activiteiten te ondernemen.

38 Voor de samenwerking tussen Veilig Thuis, politie en Openbaar Ministerie (en reclassering en Raad voor de Kinderbescherming) is in 2015 een model ontwikkeld, Model voor de samenwerkingsafspraken tussen Veilig Thuis, politie en Openbaar Ministerie (mei 2015). Men hoopte hiermee ook de aangiftebereidheid van hulpverleners bij kindermishandeling te vergroten, zodat politie en OM een bijdrage kunnen leveren aan het vergroten van de veiligheid in een eerder stadium.

Het afstemmingsoverleg betreft zaken waar een doorbraak nodig is (Lünnemann & Van Arum, 2017). Deze vorm van samenwerken zou in feite op ZSM³⁹ altijd moeten plaatsvinden in geval van huiselijk geweld en kindermishandeling.⁴⁰ Recent onderzoek naar afhandeling op ZSM in geval van huiselijk geweld en kindermishandeling laat zien dat er nog weinig aandacht is voor de samenhang tussen partnergeweld en kindermishandeling en evenmin een op veiligheid gerichte aanpak in de onderzochte twee ZSM locaties (Koppen et al., 2021).⁴¹

Het inzetten van een tijdelijk huisverbod vergroot de kans op samenwerking tussen zorg en recht, en er is aandacht voor alle gezinsleden. In de praktijk is er nog te weinig aandacht voor het inzetten van het huisverbod in het algemeen, en bij kindermishandeling in het bijzonder (Hoogeveen, 2023; Lünnemann et al., 2020).⁴² De strafrechtelijke aanpak biedt weliswaar mogelijkheden om ondersteunend te zijn aan het stoppen van het geweld en het versterken van hulpverlening, maar de uitdagingen in de praktijk zijn groot. In geval van geweld in intieme relaties is onveiligheid de grond voor optreden in de zin van een onmiddellijk gevaar (tijdelijk huisverbod) of in de zin van een strafbaar feit (strafrechtelijk optreden). De inzet van jeugdbescherming is alleen mogelijk als sprake is van 'ernstige bedreiging van de ontwikkeling van het kind'. Wat betekent dit verschil voor het wel of niet kunnen verwezenlijken van een integrale en systeemgerichte aanpak? Met andere woorden is inzet vanuit het strafrecht of bestuursrecht noodzakelijk in geval van onveiligheid in het gezin terwijl er geen bedreiging van de ontwikkeling van het kind wordt geconstateerd?

39 ZSM is een ketenoverleg van het Openbaar Ministerie waar door de verschillende ketenpartners wordt gewerkt in één ruimte en informatie wordt gedeeld om op die manier veelvoorkomende criminaliteit snel, betekenisvol en zorgvuldig af te kunnen handelen. Het Openbaar Ministerie handelt zelf de zaak af of legt het aan de rechter voor.
40 De leerateliers huiselijk geweld, kindermishandeling en jeugdcriminaliteit op ZSM in 2016 waren bedoeld om de omslag in afdoening gericht op zowel begrenzen als hulp verlenen te vergroten. Tijdens de drie leerateliers van 8 weken werden intensief casus besproken. Zo ontstond meer inzicht in elkaars mogelijkheden, waardoor de professionals elkaar ook buiten ZSM makkelijker konden vinden. Maar na afloop van pilot was de infrastructuur niet veranderd (Dijkstra, Krechtig & Menger, 2017).

41 Op ZSM kwamen in de periode augustus t/m november 2019 maandelijks tussen 79 en 94 meldingen van huiselijk geweld binnen op de ZSM-locatie. 68 % had betrekking op een geweldsincident tussen partners of ex-partners. 10 % betrof incidenten waarbij een (meerderjarig) kind werd verdacht van geweld tegen een van de ouders of 4% een ouder van geweld tegen zijn of haar kind. De verdachte was in 85% een man en het slachtoffer in 79% een vrouw.

42 Zie ook Pointer die constateerde dat het aantal huisverboden verder is afgenomen. Minder huisverboden in grote gemeenten, ondanks belofte minister I KRO-NCRV

Veiligheid en bedreiging ontwikkeling van het kind

Veiligheid is een belangrijke voorwaarde voor een gezonde ontwikkeling van het kind, zoals in hoofdstuk 6 uiteen is gezet. De overheid mag alleen ingrijpen in het gezinsleven indien een minderjarige zodanig opgroeit dat sprake is van 'een ernstige bedreiging van de ontwikkeling van het kind' (Art 1:255 BW). Hoe verhoudt zich dit tot veiligheid?

In de toepassing van de wet wordt tegenwoordig ook de term veiligheid gebruikt. In de wet is opgenomen dat ouders de zorg en verantwoordelijkheid hebben voor het geestelijke en lichamelijke welzijn en de veiligheid van het kind. Ook is expliciet in de wet aangegeven dat geestelijk of lichamelijk geweld of een andere vernederende behandeling niet toegepast mag worden (art. 1: 247 lid 2). Als het gaat om de ingang voor jeugdbescherming met gezinnen wordt ook wel veiligheid in combinatie met bedreiging van de ontwikkeling als criterium genoemd, zoals bijvoorbeeld in de SAVE-werkwijze (Bosker et al., 2018).

Veiligheid betreft de situatie waarin het kind opgroeit en is niet hetzelfde als 'bedreiging van de ontwikkeling van het kind'. (zie ook Adriaenssens et al., 1998.)

Binnen de jeugdbescherming gaat het vooral om het inschatten of de ontwikkeling van het kind ernstig wordt bedreigd en om het inschatten van risico's. De directe veiligheid, de concrete leefsituatie van het kind, de feitelijke situatie van agressie en nalaten (wie doet wat tegen wie met welke impact) staat niet (of minder) op de voorgrond. De geweldsdynamiek tussen partners krijgt nog te weinig aandacht waardoor de onveiligheid blijft voortbestaan (Bosker et al., 2018). Dit blijkt ook uit het feit dat een OTS niet voor alle kinderen in het gezin geldt; het geldt alleen voor de kinderen waarvan wordt geconstateerd dat sprake is van een ernstige bedreiging van de ontwikkeling van het kind. Dit heeft tot gevolg dat niet alle kinderen in een gezin hulp krijgen, terwijl ook kinderen waar de OTS niet voor geldt, traumaklachten kunnen hebben, onveiligheid ervaren of hechtingsproblematiek kennen (Steketee & Doelman, 2022).

Zoals eerder aangegeven, is het stoppen van geweld in het gezin een belangrijke voorwaarde voor een gezonde ontwikkeling van het kind: de gehechtheid tussen ouder en kind neemt toe, het trauma van het kind neemt sterk af, en de opvoedstress van ouders neemt af. Meer aandacht voor het vergroten van de directe veiligheid is in het belang van het kind, en ook in het belang van het volwassen slachtoffer. De grond voor een jeugdbeschermingsmaatregel bij kindermishandeling, verwaarlozing en ernstige gedragsproblemen van jeugdigen is een ernstige ontwikkelingsbedreiging van het kind waarbij ouders/verzorgers onvoldoende hulp accepteren (Hemrica & Bosker, 2018). Hiermee wordt zorg voor de

directe veiligheid en de geweldsdynamiek tussen partners en in het gezin buiten beschouwing gelaten.

Juridisch kader voor aandacht kindermishandeling en partnergeweld

Ter afsluiting van dit hoofdstuk sta ik stil bij de verplichtingen uit het kinderrechtenverdrag en het Verdrag van Istanbul als juridisch kader voor een systeemgerichte aanpak waarin het belang van het kind en het recht op bescherming tegen geweld van volwassenen een plaats krijgt met aandacht voor gender.

Het IVRK symboliseert de verandering in denken over kinderen: kinderen zijn geen objecten die behoren tot hun ouders, maar het zijn zelfstandige individuen met eigen rechten (zie hoofdstuk 2). De periode van kind zijn vraagt extra bescherming omdat kinderen kwetsbaar zijn. Het belang van kind moet in elke afweging die wordt gemaakt altijd eerste overweging zijn (art. 3 IVRK), dit geldt voor de rechter en alle andere overheidsdiensten en maatschappelijke organisaties, en ook voor ouders.⁴³ De overheid heeft de plicht alle passende maatregelen te nemen om het kind te beschermen tegen alle vormen van lichamelijk, geestelijk en seksueel geweld, verwaarlozing, of nalaten van passende zorg als het kind onder de hoede is van ouder(s), wettige voogd(en) of personen die de zorg over het kind hebben (art. 19 IVRK).⁴⁴ Deze plicht van de overheid betekent onder meer zorg dragen voor passende ondersteuning van gezinnen, vormen van behandeling, preventiemaatregelen en toegang tot rechterlijke instanties. Ouders zijn niet degenen die het laatste woord hebben over het belang van het kind: dat is aan de rechter (Bruning, 2023; Logar & Pap, 2022).

Doordat geweld tegen vrouwen in intieme relaties als maatschappelijk probleem werd erkend begin deze eeuw, is de weg geëffend voor de erkenning dat geweld tegen vrouwen met discriminatie samenhangt en een mensenrechtenschending is (Römkens, 2017). Het Verdrag van Istanbul verplicht de overheid, ook de gemeenten, geweld

43 Achtergrond hiervan is dat dat een kind wegens lichamelijke en geestelijke onrijpheid bijzondere bescherming en zorg nodig heeft (preambule IVRK).

44 In 2011 is via General Comment nr. 13 'The right of the child to freedom from all forms of violence' nog eens extra benadrukt dat verdragsstaten maatregelen moeten nemen om kinderen te beschermen tegen alle vormen van geweld.

tegen vrouwen en huiselijk geweld te voorkomen en te bestrijden,⁴⁵ en onderzoek te doen vanuit een genderperspectief (Avontuur 2022; Römkens, 2017; De Vaan et al. 2021).⁴⁶ Het Verdrag van Istanbul is eveneens van belang als het gaat om verplichtingen rond gezag en omgang. In artikel 31 wordt gesteld dat bij het nemen van besluiten omtrent gezag en omgang de veiligheid van het slachtoffer en kinderen niet in gevaar mag worden gebracht. Dit betekent dat de overheid het recht op familielevens (artikel 8 EVRM) moet respecteren en de (horizontale positieve) verplichting heeft alle noodzakelijke maatregelen te nemen die redelijkerwijs verwacht mogen worden om de hereniging tussen een ouder en kind te faciliteren. En daarnaast moet in de afweging over gezag en omgang rekening gehouden worden met het gevaar dat de veiligheid in het gedrang komt. Volgens het Verdrag van Istanbul is geweld tegen slachtoffer-ouder en/of kind(eren) een contra-indicatie voor omgang en kan dit ook reden zijn het gezag van de geweld plegende ouder te beëindigen (Avontuur, 2022; Logar & Pap, 2022). Hierbij is in de afweging het belang van het kind op grond van art 3 IVRK leidend. Tevens is een verplichting tot mediation verboden indien sprake is van huiselijk geweld volgens artikel 48 van het Verdrag van Istanbul (Logar & Pap, 2022).⁴⁷ In Nederland is er weliswaar geen wettelijke verplichting tot mediation in geval van echtscheiding en het maken van een ouderschapsplan, maar de druk om aan mediation mee te werken is groot (GREVIO, 2020). Het eerste (baseline) evaluatierapport van GREVIO (2020) geeft aan dat we in Nederland nog maar aan het begin staan van de naleving van het verdrag. In Nederland is gendersensitiviteit als perspectief om tot de juiste hulp en bescherming te komen slechts mondjesmaat aanwezig. Er ontbreken richtlijnen hoe geweld tegen de (ex) partner gewogen moet worden bij beslissingen omtrent omgang en gezag en de nadruk op bemiddelingstrajecten in geval van echtscheiding kan tot schending van artikel 48 leiden (Avontuur, 2022; GREVIO Baseline Evaluation Report Netherlands, 2020).

Binnen het IVRK mist aandacht voor de samenhang die er kan zijn tussen geweld tegen vrouwen (of volwassen slachtoffers) en geweld tegen kinderen en de betekenis daarvan als het gaat om het recht op familielevens. Het Verdrag van Istanbul in samenhang met het IVRK biedt wel handvatten voor een betere bescherming van volwassen slachtoffers van huiselijk geweld en kinderen in samenhang met elkaar en vanuit een genderperspectief (Logar & Pap, 2022).

45 In 2009 is deze verplichting voor het eerst erkend in een zaak voor het Europese Hof waar de overheid onvoldoende maatregelen had genomen om de vrouw te beschermen tegen huiselijk geweld (EHRM 9 juni 2009, 33401/02, Opuz/Turkije).

46 GREVIO (Groep van deskundigen inzake actie tegen geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld) houdt toezicht op de naleving van het Verdrag van Istanbul.

47 In geval van mediation en herstelbemiddeling is het belangrijk te onderzoeken of sprake is van dwangmatige controle (intieme terreur) omdat in dat geval mediation of herstelbemiddeling in het algemeen niet gewenst is (Beck & Raghavan, 2010; Wolthuis et al., 2019).

9. OVERPEINZINGEN VOOR DE TOEKOMST

De overheid heeft met het programma Toekomstscenario kind- en gezinsbescherming (2021) een ontwikkeling in gang gezet om meer vanuit het perspectief van samenhang tussen kindermishandeling en gezinsproblematiek bescherming te bieden. Naast het beschermen van minderjarigen wordt ook aandacht voor de problematiek van ouders noodzakelijk geacht om tot effectieve bescherming van kinderen te komen. Dit is een sprong voorwaarts. Maar wat nog steeds mist is gerichte aandacht voor de geweldsdynamiek tussen partners en geweldspatronen in het gezin. Ook wordt over gezinsbescherming gesproken, terwijl gezinnen bestaan uit individuen die tegengestelde belangen kunnen hebben. Hier ga ik eerst op in. Vervolgens sta ik stil bij het thema: Veiligheid is van ons allemaal en vergt samenwerking op alle niveaus.

Meer aandacht voor geweldspatronen

Alleen als er aandacht is voor de ernstige bedreiging van de ontwikkeling van het kind in combinatie met aandacht voor de geweldsdynamiek tussen partners en geweldspatronen in een gezin kunnen kinderen effectief worden beschermd. Het is belangrijk om de geweldsproblematiek tussen partners niet alleen te beschouwen als onmacht voortkomend uit stressfactoren, maar ook oog te hebben voor patronen van dwang en controle.

In relaties en gezinnen waar sprake is van vergaande dwang en controle, intieme terreur, is het geweld veelal zo structureel en chronisch, en de pleger ervan zo moeilijk aanspreekbaar op zijn gedrag, dat altijd bescherming en specialistische hulp nodig is. Het adagium dat alles met het cliëntsysteem besproken moet worden, is hier niet leidend: partners moeten juist onafhankelijk van elkaar worden gesproken. Risico's op stalking of femicide moeten zorgvuldig worden ingeschat. Als sprake is van intieme terreur is in feite de enige optie voor het slachtoffer weggaan. De vlucht uit de relatie moet goed worden voorbereid met het slachtoffer (en de kinderen). Een veilige plek, zoals de vrouwenopvang, kan nodig zijn om bescherming te bieden. De afstemming met politie, Openbaar Ministerie en jeugdbescherming, moet hier op het scherpst van de snede worden gevoerd. Hier is nog veel te winnen (Lünnemann & ter Woerds, 2021; Lünnemann & Lünnemann, 2022; M. Lünnemann et al., 2021).

Bij die gezinnen waar het geweld op de voorgrond staat en waar veel verschillende stressfactoren spelen, gezin in de stress, is dikwijls samenwerking gewenst met organisaties in het zorgdomein, die bij kunnen dragen aan het verminderen van de stress (die samenhangt met de onveiligheid). Bij gezin in de stress kan de nadruk vaak wel liggen op gezamenlijke gesprekken, relatietherapie en mediation, en het betrekken van het netwerk om het gezin heen om tot oplossingen te komen. Er is een gezamenlijke aanpak nodig van het veiligheidsdomein en zorgdomein gericht op het stoppen van het geweld.

Als sprake is van een complexe echtscheiding ligt momenteel de nadruk op gesprekken met beide ouders tegelijkertijd, gezamenlijk ouderschap en mediation om tot gezamenlijk ouderschap te komen. Dit wordt in het belang van het kind geacht. Deze benadering houdt echter geen rekening met controle, dwang en agressie tegen slachtoffer-ouder en/of kind(eren) als een contra-indicatie voor omgang met en gezag van de geweld plegende ouder. Ook de stem van het kind en zijn of haar behoefte aan directe veiligheid wordt lang niet altijd gehoord. Het is belangrijk bij de weging welk traject gewenst is niet alleen naar de toekomst te kijken, maar ook naar persoonlijke achtergrond van ouders, en of er tijdens de relatie sprake was van agressie, dwang en controle. Als er sprake is van stalking en een patroon van intieme terreur is een andere aanpak nodig dan als er vooral stressfactoren en persoonlijke problematiek van ouders een rol spelen.

Ook voor de profielen kindgedrag en opvoedstress en langdurige zorg geldt dat meer aandacht moet komen voor de samenhang daarvan met het geweldspatroon en de impact van het geweldspatroon op de ontwikkeling van het kind (Lünnemann et al., 2023).

Gezinsbescherming bestaat niet

Belangrijk is oog te hebben voor de verschillende posities van individuen in het (gezins) systeem.

Het kind heeft een eigen positie en rechten, vastgelegd in het IVRK. Jeugdbescherming neemt het belang van het kind als uitgangspunt. Toch wordt de stem van het kind nog te weinig gehoord, en is er te weinig aandacht voor belangentegenstellingen tussen kinderen en een of beide ouders. Het toestemmingsvereiste van beide ouders om kinderen te behandelen en met kinderen te praten heeft tot gevolg dat er geen open vragen aan kinderen gesteld worden door professionals, dat kinderen niet de behandeling krijgen die ze nodig hebben en disclosure van kinderen wordt door de professional met ouders besproken. In de vrouwenopvang waar vrouwen met kinderen naar toe vluchten omdat het te onveilig is thuis, wordt niet met kinderen gepraat over de thuissituatie als er geen toestemming is van de achterblijvende ouder, meestal de vader. Terwijl in gesprek gaan met het kind, echte belangstelling hebben en een vertrouwensband aangaan met het kind, voorwaarde is om te kunnen herstellen. Een veilige plek buiten het gezin, structureel, tijdelijk, in weekenden, of als het kind er behoefte aan heeft, kan tegen het belang van de ouder(s) ingaan, maar kan in het belang van het kind zijn. (M. Lünnemann, 2023; Pels et al., 2018; Steketee & Doelman, 2022; Steketee et al. 2020). Praat eerst alleen met het kind, bouw een vertrouwensband op, komt uit gesprekken met jongeren die te maken hebben gehad met jeugdbescherming naar voren (RSJ advies 2021). Hoe de positie van kinderen kan worden verbeterd met aandacht voor vertrouwenspersonen, los van ouders, is een

belangrijk aandachtspunt voor de toekomst. Verbreek het adagium dat je niet met een kind mag praten zonder toestemming van ouders, geef het kind een stem over zijn of haar (ervaren) veiligheid en behoeften.

Gezinsbescherming miskent niet alleen de eigen belangen van het kind, maar ook de verschillende belangen van de afzonderlijke ouders, van vaders en moeders. Naast dat er meer aandacht moet zijn voor de geweldspatronen is aandacht voor de individuele problematiek van individuele ouders noodzakelijk. Ook volwassenen kunnen in een kwetsbare (slachtoffer) positie zitten, vrouwen vaker dan mannen. Meer aandacht voor de verschillende rollen en posities van de individuele ouder is noodzakelijk om de onveilige leefomgeving te veranderen naar een veilige omgeving. Dit betekent ook dat degene die de onveiligheid veroorzaakt, wordt gemotiveerd (eventueel via dwang) om de agressie onder ogen te zien en mee te werken aan het vergroten van de veiligheid. Bovendien moeten ouders niet alleen als ouder worden aangesproken. Aandacht voor de persoon en voor de problemen van de volwassenen is noodzakelijk. Dit is niet alleen beter voor de volwassene die kan werken aan herstel, het is ook beter voor de kinderen. Het trauma van de ouder hangt bijvoorbeeld samen met het trauma van het kind; als de volwassene herstelt van traumaklachten gaat het ook beter met de kinderen (M. Lünemann et al., 2019). Alleen door een integrale aanpak van de problemen die samenhangen met de conflicten kan de veiligheid worden vergroot.

Het recht vormt een belangrijke schakel in het doorbreken van structurele ernstige onveiligheid. Binnen het programma Toekomstscenario is de vraag opgeworpen of volwassenen moeten kunnen worden gedwongen tot het aanvaarden van hulp om het geweld te stoppen via jeugdbescherming. Naar mijn mening kan door meer gebruik te maken van de huidige juridische mogelijkheden, zoals het tijdelijk huisverbod of strafrechtelijke regulering, en het beter samenwerken van netwerkpartners in het zorg en veiligheidsdomein volgens de visie Gefaseerd samenwerken voor veiligheid een belangrijke stap voorwaarts worden gezet. Hier is geen aanpassing van wetgeving voor nodig. In het kader van het traject rond het Toekomstscenario en de proeftuinen kan dit verder uitgezocht worden.

Veiligheid is de verantwoordelijkheid van iedereen.

Aandacht voor geweldspatronen in gezinnen waar problemen zijn, is niet vanzelfsprekend. Praten over relatieconflicten met aandacht voor het feitelijke geweld, of over opvoeden en het gebruik van geweld is niet makkelijk en wordt daarom door professionals dikwijls vermeden. Juist als geweldsincidenten nog geen patronen zijn, kan het praten over geweld, dwang en controle een proces op gang brengen naar meer veiligheid (Tierolf et al. 2014). Er is een belangrijke rol weggelegd voor wijkteams, en alle 'eerstelijnszorg' om onveiligheid bespreekbaar te maken en specialistische hulp erbij te betrekken als dit nodig is.⁴⁸

We staan nog maar aan het begin van systeemgericht met alle betrokkenen veiligheidsplannen maken die zijn gericht op het vergroten van directe veiligheid met oog voor alle verschillende geweldspatronen en vervolgens het bieden van risicogestuurde zorg gericht op duurzame veiligheid en herstel. Het doorbreken van structurele geweldspatronen vergt specialistische kennis, zoals kennis bij Veilig Thuis, de (ambulante tak van de) vrouwenopvang, of de forensische zorg en het vergt samenwerking vanuit een gezamenlijke visie; vanuit verschillende perspectieven de feitelijke onveilige gebeurtenissen en zorgen om de veiligheid bij elkaar brengen (collectieve kennis).

De meldcode en het daarbij horende afwegingskader is een instrument om de gemeenschappelijke verantwoordelijkheid voor veiligheid te versterken. Het algemene afwegingskader (Basisdocument 2017) verdient enige aanpassing op het punt van geweld in intieme relaties. Hoewel er aandacht is voor zich herhalende of voortdurende onveilige gebeurtenissen en situaties (structurele onveiligheid), mist aandacht voor de geweldsdynamiek tussen partners en vormen van dwang en controle. Er is wel aandacht voor de samenhang tussen chronische ouderproblematiek en structurele dreiging van onveiligheid. Er wordt op gewezen dat ook zonder kindsignalen een gezinssituatie structureel onveilig kan zijn, waardoor de noodzaak kan bestaan dit te melden. Ook de kwetsbare oudere wordt genoemd, maar hoe zit het met de gewone vrouw (of man) die slachtoffer is van mishandeling in een intieme relatie? Het afwegingskader heeft de focus op het signaleren van kindermishandeling en op ernstige ontwikkelingsbedreiging van kinderen. Aandacht voor geweld in intieme relaties en dwingende controle zou ook onderdeel moeten zijn van het afwegingskader.

⁴⁸ RelatieWijs is speciaal ontwikkeld om op een laagdrempelige manier in gesprek te gaan met volwassenen over een gezonde relatie en partnergeweld te signaleren. Digitale handleiding RelatieWijs | Movisie

De veelvoorkomende visie dat jeugdbescherming bescherming van kinderen betreft, en alleen ingegrepen mag worden bij een ernstige bedreiging van de ontwikkeling van het kind, miskent dat het voor een gezonde ontwikkeling van het kind draait om veilig opgroeien. Het gaat niet alleen om het versterken van de opvoedvaardigheden, maar eerst om het stoppen van geweld. Dit betekent dat degene die de onveiligheid veroorzaakt, aangesproken moet worden op dit gedrag en (vrijwillig of onder dwang) de hulp ook gericht moet zijn op het stoppen van het geweld. En dat kinderen en volwassen slachtoffers de bescherming moeten krijgen die nodig is. Het moet gaan om verbinden (vertrouwen opbouwen en hulp bieden) en begrenzen (norm stellen en juridisch ingrijpen). De uitdaging voor de toekomst is de verbinding tussen aanpakken kindermishandeling en geweld in intieme relaties, met aandacht voor het individu, belangenverschillen en gender.

Adriaenssens, P., Smeyers, L., Ivens, C., & Vanbeckevoort B. (1998). *In vertrouwen genomen: Voor iedereen die met kinderen omgaat*. Lannoo.

Ali, P. A., Dhingra, K., & McGarry, J. (2016). A literature review of intimate partner violence and its classifications. *Aggression and Violent Behavior*, 31, 16-25. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2016.06.008>

Alink, L. (2013). Kindermishandeling beter in beeld [Oratie]. *Pedagogiek*, 33(3), 191-208.
Arias-Rivera, S., Lorence, B., & Hidalgo, V. (2021). Parenting skills, family functioning and social support in situations of child-to-parent violence: A scoping review of the literature. *Journal of Family Violence*, 1-14. <https://doi.org/10.1007/s10896-021-00316-y>

Avontuur, I. (2022). Het negeren van huiselijk geweld is een systeemfout bij de aanpak van 'complexe' scheidingen. *Praktijk. Nederlands Juristenblad*, 38, 3128-3135.

Baartman, H. (2009). *Het begrip kindermishandeling; pleidooi voor een herbezinning en bezonnen beleid*. Augeo.

Barendregt, C., Martinelli, T., Van Straaten, B., Collij, T., & Nagelhout, G. (2021). *Acceptatie van vrijwillige hulpverlening door plegers van huiselijk geweld. Exploratie van hulpaanbod en (rand)voorwaarden van goede hulpverlening*. IVO.

Basisdocument. *Het afwegingskader in de Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling*. (2017). Uitgave van Ministerie van Veiligheid en Justitie; Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

Beck, C. J., & Raghavan, C. (2010). Intimate partner abuse screening in custody mediation: The importance of assessing coercive control. *Family Court Review*, 48(3), 555-565. <https://doi.org/10.1111/j.1744-1617.2010.01329.x>

Bom, H., Wiebenga, E. & Lawick, J. van (2020). Over jonge heersers en terreur in huis. In M. Groen & J. van Lawick (Ed.), *Intieme oorlog. Over de kwetsbaarheid van familierelaties*. Uitgeverij van Gennep.

Boom, A. ten, Witkamp, B., & Mertens, N. (2016). *De samenloop en samenhang van huiselijk geweld en kindermishandeling binnen gezinnen*. WODC

Bosch, H. & Rijbroek, B.(redactie) (2020). *De wettelijke kaders van de jeugdbescherming*. Nji.

Bosker, J., Lünemann, K. D., Hemrica, J., Smeenk, W., & Bitter, L. (2018). *SAVE in woord en daad. Samen werken aan veiligheid, eigen kracht en regie in de (preventieve) jeugdbescherming en jeugdreclassering in Midden-Nederland*. Kenniscentrum Sociale Innovatie; Hogeschool Utrecht.

Boutellier, H., & Lünemann, K.D. (2007). Dokteren aan disciplineren. Noties achter straf en zorg bij mensen met een psychische of psychiatrische stoornis die crimineel gedrag (kunnen) vertonen. In RMO. *Straf en zorg: een paar apart*. SWP.

Braun, M. (1992). De prijs van de liefde. *De eerste feministische golf, het huwelijksrecht en de vaderlandse geschiedenis*. Het Spinhuis.

Bruning M.R. (2023). Minderjarige slachtoffers van kindermishandeling: Hulp via vrijwillig en gedwongen kader. In van Doorn, J., Brands, J., Kunst, M. J. J., Muller, E.R., Pemberton, A., Reemst, L. van (Red.), *Slachtoffers: Onderzoek, beleid en praktijk*. Wolters Kluwer.

Cafferky, B. M., Mendez, M., Anderson, J. R., & Stith, S. M. (2018). Substance use and intimate partner violence: A meta-analytic review. *Psychology of Violence*, 8(1), 110-131. <http://doi.org/10.1037/vio0000074>

Callaghan, J. E., Alexander, J. H., Sixsmith J. & Fellin L. C. (2018), Beyond 'witnessing': Children's experiences of coercive control in domestic violence and abuse. *Journal of Interpersonal Violence*, 33(10), 1551-1581. <https://doi.org/10.1177/0886260515618946>

Campbell, J., D. Webster and N. Glass (2001) Risk assessment for intimate partner homicide. In G.F. Pinard and L. Pagani (Eds.), *Clinical assessment of dangerousness: empirical contributions* (pp. 137-157). Cambridge University Press.

Campbell, J.C., Webster, D.W. & Glass, N. (2009). The danger assesment. *Journal of Interpersonal Violence*, 24(4), 653-674. <https://doi.org/10.1177/0886260508317180>

CBS (2021). Minder moorden in 2020 wel meer jongeren vermoord.

Compte, T.M Le & Groenen, A. (2020). *Als liefde overleven wordt. De vele gezichten van partnergeweld*. Pelckmans Pro.

Van Dam, A. (2021) *De anti-sociale persoonlijkheidsstoornis, een samenspel tussen psychiatrie en maatschappij* [Oratie]. Tilburg University.

Dekker, M., Haagmans, M., Al, C., & Mulder, T. (2014). *Impact van psychische en verslavingsproblemen van ouders op de veiligheid van kinderen*. Augeo.

Dijkstra, S. (2000). *Met vallen en opstaan. Hoe vrouwen en mannen betekenis geven aan geweld uit hun kindertijd*. Eburon.

Dijkstra, S., Krechtig, L., & Menger, A. (2017). *Leerateliers Verdiepingsomgeving ZSM Jeugd, Gezin en Zeden Reflecties op basis van drie leerateliers in Noord-Holland, Limburg en Midden-Nederland*. Hogeschool Utrecht.

Draijer, N. (1990). *Seksuele traumatisering in de jeugd: Gevolgen op lange termijn van seksueel misbruik door verwanten*. SUA.

Edleson, J. L. (1999). The overlap between child maltreatment and woman battering. *Violence Against Women*, 5(2), 134-154. <https://doi.org/10.1177/107780129952003>

Edleson, J. L., & Williams, O. J. (2007). Introduction: Involving men who batter in their children's lives. In J. L. Edleson & O. J. Williams (Eds.), *Parenting by men who batter: New directions for assessment and intervention* (pp. 3–18). Oxford University Press.

Van Eijkern, L., Downes, R., & Veenstra, R. (2018). *Slachtofferschap van huiselijk geweld. Prevalentieonderzoek naar de omvang, aard, relaties en gevolgen van slachtoffer en plegerschap*, WODC.

Factsheet Intieme terreur. (2021, december). VNG. Geraadpleegd van https://vng.nl/sites/default/files/2022-01/ghnt_factsheet_intieme_terreur.pdf

Falkov, A. (2012). *The family model handbook: An integrated approach to supporting mentally ill parents and their children*. Pavilion.

GGD Rotterdam-Rijnmond (2013). *Evaluatierapport pilot geplande screening bij kindermishandeling*. Rotterdam.

Glaser, D. (2000). Child abuse and neglect and the brain review. *Journal of Child Psychology Psychiatry*, 41(1), 97-116. <https://doi.org/10.1017/S0021963099004990>

Graham-Bermann, S. A. & Edleson, J. L. (2001). *Domestic violence in the lives of children: The future of research, intervention, and social policy*. American Psychological Association.

GREVIO (2020). *Evaluatierapport inzake wettelijke en andere maatregelen om uitvoering te geven aan de bepalingen van het Verdrag van de Raad van Europa inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld (het Verdrag van Istanbul)*. Rijksoverheid.

Groen, M. (2020). Zorg en recht. In: M. Groen & J. van Lawick, *Intieme oorlog. Over de kwetsbaarheid van familierelaties* (pp. 269-288). Uitgeverij van Gennep.

Hardesty, J.L, Crossman, K.A., Haselschwerdt, M.L., Thomann Mitchel, Khaw, L., E. Ogolsky, B.G. Rafaelli, M., & Whittaker, A. (2017). Coparenting relationship trajectories: Marital violence linked to change and variability after separation. *Journal of Family Psychology*, 31, 844-854. <https://doi.org/10.1037/fam0000323>

Hester, M. (2011). The three planet model: Towards an understanding of contradictions in approaches to women and children's safety in contexts of domestic violence. *British Journal of Social Work*, 41(5), 837-853. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcr095>

Hemrica, J. & Bosker, J. (2019). Wanneer is het veilig genoeg? Samen werken aan een betere inschatting van veiligheid van jeugdigen. *Jeugdbeleid*, 13(6), 7-11. <https://doi.org/10.1007/s12451-019-00197-9>

Herman, J. L. (2023). *Truth and repair. How trauma survivors envision justice*. Basic books.

Hoogeveen, C., van Aar, J., Sondorp, E. & Torregrosa, L. (2023) *Inzet van het tijdelijk huisverbod in Amsterdam-Amstelland. In hoeverre worden de doelen van het tijdelijk huisverbod bereikt?* Van Montfoort.

Janssen, J. H. L. J., & Verbruggen, J. (2022). De rol van de politie en zijn partners bij de aanpak van huiselijk geweld. *Tijdschrift voor Criminologie*, 64(1), 128-139. <https://doi.org/10.5553/TvC/0165182X2022064001007>

Janssens, K., van Oosten, N., Visser A., Vroomen, M., Wentzel, W., & Westerveld, N. (2022). *RelatieWijs. Signaleren, duiden, beoordelen en handelen bij gezond en grensoverschrijdend gedrag tussen (ex)-partners. Handleiding voor professionals*. Movisie.

Johnson, M.P. (1995). Patriarchal terrorism and common couple violence: Two forms of violence against women, *Journal of Marriage and the Family*, 57, 283-294. <https://doi.org/10.2307/353683>

Johnson, M.P (2008). A typology of domestic violence: Intimate terrorism, violent resistance, and situational couple violence. *North Eastern University Press*, 25(4), 522-524. <https://doi.org/10.2307/23044209>

Johnson, M. P., & Leone, J. M. (2005). The differential effects of intimate terrorism and situational couple violence: Findings from the national violence against women survey. *Journal of Family Issues*, 26(3), 322-349. <https://doi.org/10.1177/0192513X04270345>

Katz, E. (2016). Beyond the physical incident model: How children living with domestic violence are harmed by and resist regimes of coercive control. *Child Abuse Review*, 25(1), 46-59. <https://doi.org/10.1002/car.2422>

Kuijpers, K. F. (2011). *Risky Relationships. Victim's risk of revictimization of intimate partner violence* [Proefschrift]. Tilburg University.

Van der Kolk, B. (2022). *Traumasporen. Het Herstel van lichaam, brein en geest na overweldigende ervaringen* (oorspronkelijke title: *The body keeps the score*). Uitgeverij Mens!

Komen, M. (1999). *Gevaarlijke kinderen, kinderen in gevaar. De justitiële kinderbescherming en de veranderende sociale positie van jongeren 1960-1995*. SWP.

Van Koppen, V., Bruggeman, M., Houston, R, & Harte, J. (2021). *Kinderen als slachtoffer, getuige of dader van huiselijk geweld. Aard en afhandeling van door politie bij ZSM*

aangebrachte zaken van huiselijk geweld waarbij minderjarigen zijn betrokken. Politie & Wetenschap, Politiekunde; VU.

Van Lawick, J. (2003). Van mishandelen naar relationeel handelen- Systemische psychotherapie bij fysiek Geweld in paarrelaties. *Tijdschrift voor Psychotherapie*, 217-236. <https://doi.org/10.1007/BF03062018>

Van Lawick, J. (2014). Couple and family dynamics and escalations in violence. *Contemporary Issues in Family Studies*, 74-86. <https://doi.org/10.1002/9781118320990.ch6>

Van Lawick, J., & Visser, M. (2020). Problematische scheidingsprocessen. In M. Groen & J. van Lawick, *Intieme oorlog. Over de kwetsbaarheid van familierelaties* (pp. 289-313). Uitgeverij van Genneep.

Van Lawick, J., Oenen, F.J. van, Visser, M. & Boschman, M. (2022). Drang en dwang in de behandeling van complexe scheiding. *Systeemtherapie*, 34(2).

Logar & Pap, 2022. *The protection of children from violence in the context of intimate partner violence/domestic violence and custody and visitation. In light of the international normative framework, with special attention to the Council of Europe's Istanbul Convention*. WAVE.

Lünnemann, K.D., Boutellier, H., Goderie, M., & Graaf, P. van der (2005). *Beschermingsarrangementen. Recht doen vanuit het perspectief van de burger*. Verwey-Jonker Instituut.

Lünnemann, K.D., Hermens, N., & Roeleveld, W. (2012). *Mannen over partnergeweld en vaderschap. Een exploratief onderzoek*. Verwey-Jonker Instituut.

Lünnemann, K.D & Lünnemann, M.K.M. (2016). Bescherming slachtoffers partnergeweld: politie in de keten. *Cahier Politiestudies*. nr. 40, p. 149-170.

Lünnemann, K. D., & van Arum, S. (2017). Waarom het strafrecht kindermishandeling zo slecht past. En het wel een high impactcrime is. In K. van Beek, M. Steketee, L. van Doorn en M. Ham (Red.), *1 op de 4. Kindermishandeling, een publiek probleem* (pp. 81-94). Van Genneep.

Lünnemann, K.D., Huijer, J., Bel, K., & Lünnemann, M.K.M. (2018). *Tussenevaluatie Wet Herziening Kinderbeschermingsmaatregel*. Verwey-Jonker Instituut; UCERF.

Lünnemann, K.D., M. Loeffen, M. Steketee, T. Hoefsloot & K. Bel (2018). *Domeinoverstijgende aanpak MPG. Voorbij de scheiding tussen veiligheidsdomein en zorgdomein*. Verwey-Jonker Instituut; Radar.

Lünnemann, K.D., M. Compagner, M. Tierolf & L. Drost (2020). *Ups en downs in het tijdelijk huisverbod binnen de G4. Verklaringen voor de daling van aantal tijdelijk huisverboden in de G4 en inzichten voor de toekomst*. Verwey-Jonker Instituut.

Lünnemann, K.D & Ter Woerds, S. (2021). *Meer dan een ruzie. Politie in de netwerkaanpak huiselijk geweld*. Politie & Wetenschap; Verwey-Jonker instituut.

Lünnemann, K.D & Lünnemann, M.K.M. (2022). *Integrale behandeling van gezinsleden bij huiselijk geweld*. Verwey-Jonker Instituut.

Lünnemann, K.D., Compagner, M., Steketee, M., & de Wildt, R. (2023). *Op zoek naar beschermingsarrangementen. Een onderzoek naar samenwerking huiselijk geweld in Zaanstreek-Waterland*. Verwey-Jonker Instituut.

Lünnemann, M. K. M., Van der Horst, F. C. P., Prinzie, P., Luijk, M. P. C. M., & Steketee, M. (2019). The intergenerational impact of trauma and family violence on parents and their children. *Child Abuse & Neglect*, 96, Article 104134. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2019.104134>

Lünnemann, M. K. M., Steketee, M. J., & Tierolf, B. (2020). *Wat als het geweld niet stopt? Een longitudinale studie naar de langere termijn gevolgen van partnergeweld en kindermishandeling voor kinderen*. Verwey-Jonker Instituut.

Lünnemann, M. K. M., Lünnemann, K. D., & Compagner, M. (2021). *In de lift. Cohortstudie naar de effecten van de Oranje Huis aanpak*. Verwey-Jonker Instituut.

Lünnemann M. K. M. (2023). Trauma als aangrijpingspunt in het doorbreken van de cirkel van geweld. De intergenerationele overdracht van geweld in gezinnen. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 1, 30-35.

Mol, A. (2006). *De logica van het zorgen. Actieve patiënten en de grenzen van het kiezen*. van Genneep.

Monckton Smith, J. (2021). *In Control. Dangerous Relationships and How They End in Murder*. Bloomsbury Circus.

Van Montfoort, A. (1994). *Het topje van de ijsberg. Kinderbescherming en de bestrijding van kindermishandeling in sociaal-juridisch perspectief*. SWP.

Van der Pas, A. (2005). *Eert uw Vaders en uw Moeders. Opvoedproblemen nader verklaard. Handboek methodische ouderbegeleiding 3*. SWP.

Pels, T., Lünnemann, K. D., & Steketee, M. J. (2011). *Opvoeden na partnergeweld. Ondersteuning van moeders en jongeren van diverse afkomst*. Van Gorcum.

Perry, B.D., & Szalavits, M. (2007). *De jongen die opgroeide als hond en andere verhalen uit het dagboek van een kinderpsychiater*. Scriptum Psychologie.

Pico-Alfonso, M.A. (2005). Psychological intimate partner violence: The major predictor of posttraumatic stress disorder in abused women, *Neuroscience and Biobehavior Reviews*, 29, 181-193. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2004.08.010>

Akkersmans, M., Gielen, W., Kloosterman, R. C., Moons, E., Reep, C., & Wingen, M. (2020). Prevalentiemonitor huiselijk geweld en seksueel geweld 2020. Den Haag. <https://repository.wodc.nl/handle/20.500.12832/3019>

Radford, L. & Hester, M. (2006). *Mothering through domestic violence*. Jessica Kingsley Publications.

RMO (2007). *Straf en zorg: een paar apart. Passende interventies bij delictplegers met psychische en psychiatrische problemen*. Uitgeverij SWP.

RSJ (2021). *Jeugdbescherming in de toekomst. Vier aanbevelingen voor het toekomstscenario kind en gezinsbescherming*.

Robinson, L. (2014). *Exploring the Link between Intimate Partner Violence and Child Maltreatment* [Thesis]. Centre for Forensic and Criminological Psychology.

Römkens, R. (1989). *Vrouwenmishandeling. Over geweld tegen vrouwen in heteroseksuele partnerrelaties. Een landelijk onderzoek naar de omvang, de aard, de gevolgen en de achtergronden*. WOSG.

Römkens, R., (1992). *Gewoon geweld? Omvang, aard, gevolgen en achtergronden van geweld tegen vrouwen in heteroseksuele relaties*. Swets; Zeitlinger.

Römkens, R. (2008). *Met recht een zorg: Overdenkingen bij wet en regelgeving over geweld in de privésfeer*. Inaugurele rede. Universiteit van Tilburg.

Römkens, R. (2013). Reflections on domestic violence as gender-based violence in European legal developments. In M. Mohamad & S. Wieringa (Red.) *Family ambiguity and domestic violence in Asia: Concept, law and process* (pp. 192-209). Sussex Academic Press.

Römkens, R. (2017). *Bestemd voor binnenlands gebruik. De invloed van vrouwen- en mensenrechtenbeweging op debat en aanpak gender gerelateerd geweld in Nederland*. Universiteit van Amsterdam.

Römkens, R., & Dijkstra, S. (1996). *Het omstreden slachtoffer. Geweld van vrouwen en mannen*. Ambo.

de Ruiter, C., Marzolla, M., & Ramakers, N. (2020). De conflictscheiding als complexe gezinsproblematiek: Waarom screening op huiselijk geweld essentieel is. *Pedagogiek*, 40(2), 205-231. <https://doi.org/10.5117/PED2020.2.004.DERU>

de Ruiter, C., & van Pol, B. (2017). Mythen over conflictscheidingen: Een onderzoek naar de kennis van juridische en sociale professionals'. *Family & Law*. <https://doi.org/10.5553/FenR.000032>

Schoemaker, K., Visser, M., van Lawick, J., & Finkenauer, C. (2017). *Vechtscheidingen: Beleving en ervaringen van ouders en kinderen en verandering na Kinderen uit de Knel*.

Schuengel, C., Kef, S., Hodes, M. W., & Meppelder, M. (2017). Parents with intellectual disability. *Current Opinion in Psychology*, 15, 50-54. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.02.022>.

Slep, A.M., & O'Leary, S. G. (2001). Examining Partner and Child Abuse: Are we ready for a more integrated approach of family violence? *Clinical Child and Family Psychology Review*, 4(2), 87-107. <https://doi.org/10.1023/A:1011319213874>

Van Spanje-Hennes, A., & Lünemann, K. D. (2021). *Samenwerken voor veiligheid. Resultaten enquête Basismodule TOP-3 methodiek*. interne rapportage. Hogeschool Utrecht.

Stark, E. (2007). *Coercive control. How Men Entrap Women in Personal Life*. Oxford University Press.

Steketee, M. (2017a). *De olifant in de (kinder)kamer. Intergenerationele overdracht van geweld in gezinnen: hoe doorbreken we de cirkel?* Erasmus Universiteit.

Steketee, M. (2017b). De geschiedenis van kindermishandeling. Veranderende opvattingen over de aanpak. In K. van Beek, M. Steketee, L. van Doorn en M. Ham (Red.), 1 op de 4. *Kindermishandeling, een publiek probleem* (pp. 15-34). Van Gennep.

Steketee, M. J., Dijkstra, S., & Lünemann K. D. (2017). Het doorbreken van patronen. Intergenerationele overdracht van geweld. In K. van Beek, M. J. Steketee, L. van Doorn en M. Ham (Red.), 1 op de 4. *Kindermishandeling, een publiek probleem* (pp. 35-52). Van Gennep.

Steketee, M. J., Tierolf, B., Lünemann, K. D., & Lünemann, M. K. M. (2020). *Kwestie van lange adem. Kan huiselijk geweld en kindermishandeling echt stoppen?* Verwey-Jonker Instituut.

Steketee, M. J., & Doelman, E. (2022). *Hoe bescherm je kinderen als het thuis onveilig is? Een longitudinaal onderzoek naar de meerwaarde van de jeugdbescherming in gezinnen waar sprake is van kindermishandeling*. Verwey-Jonker Instituut.

Swan, S. C., & Snow, D. L. (2006). The development of a theory of women's use of violence in intimate relationships. *Violence Against Women*, 12(11), 1026-1045. <https://doi.org/10.1177/1077801206293330>

Swan, S. C. & Snow, D. L. (2002). A typology of women's use of violence in intimate relationships. *Violence Against Women*, 8, 286-319.

Tierolf, B., Lünemann, K. D., Steketee, M. J., Drost, L., Verwijs, R., & Jansma, A. (2014). *Doorbreken geweldspatroon vraagt gespecialiseerde hulp. Onderzoek naar effectiviteit van de aanpak huiselijk geweld in de G4*. Verwey-Jonker Instituut.

Toekomstscenario kind- en gezinsbescherming (2021). Rijksoverheid. Geraadpleegd op <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-79dad0a9-c043-4a8b-8d15-f65d288242d2/pdf>

Toole-Anstey, C., Keevers, L., & Townsend, M. L. (2023). A systematic review of child to parent violence interventions. *Trauma, Violence, & Abuse*, 24(2), 1157-1171. <https://doi.org/10.1177/15248380211053618>

Vaan, K. de, Harthoorn, H., & Martina, K. (2021). *Gendersensitiviteit in de Nederlandse aanpak van huiselijk geweld*. Regioplan.

Vaan, K.B.M. de, Smit, W. (2015). *De Wet tijdelijk huisverbod. Een handreiking voor gemeenten en professionals*. Regioplan.

Van der Valk, I. E., van den Berg, G., van der Veldt, M. C., & Anthonisz, I. (2020). *Revisie Richtlijn. Scheiding en problemen van jeugdigen voor jeugdhulp en jeugdbescherming*. NVO; BPSW; NIP.

Vellema, R., & Reuber, D. (2007). *Domestic Violence and Abuse experienced by Children and Young People living in Families with Alcohol Problems. Results from a Cross-European Study*. European Commission Daphne II Programme Project no. 2004-1/059/YC; European Network for Children Affected by Risky Environments within the Family (ENCARE).

Vermeulen, S., Scheuplein, M., Harmelen, A. L., & van, Alink, L. R. A. (2023). *Kindermishandeling: Impact op slachtoffer en maatschappij*. In Doorn, J. van, Brands, J., Kunst, M. J. J., Muller, E.R., Pemberton, A., & Reemst, L. van (Red). *Slachtoffers: Onderzoek, beleid en praktijk*. Wolters Kluwer.

Verwijs, R., & Lünemann, K. D. (2012). *Partnergeweld. Achtergrond en risicofactoren*. Verwey-Jonker Instituut; Federatie Opvang.

Vetere, A. and J. Cooper (2005). The effects of domestic violence on children: Trauma, resilience and breaking the cycle of violence. In C. Newnes and N. Radcliffe (Eds.), *Making and Breaking Children's Lives*. PCCS Books.

Vianen, R. T., de Boer, R., de Jong, B. J., van Amersfoort, P. (2010). *De inzet van het strafrecht bij kindermishandeling*. Van Montfoort.

Vink, R., Goes, A., Doornink, N., Broerse, A., Pannenbakker, F., & van der Zwan, R. (2014). *Huiselijk geweld door kinderen en jongeren tegen hun ouders. Verkennend onderzoek*. Movisie; TNO.

Vogel, V. de, & Uzieblo, K. (2020). Geweld in tijden van corona. Hoe de covid-19 pandemie het stereotype denken over huiselijk geweld nog duidelijker blootlegt. *De Psycholoog*, 23-30.

Vogtländer, L. & Van Arum, S. (2016). *Eerst samenwerken voor veiligheid, dan samenwerken voor risicogestuurde zorg*. VNG (Vereniging van Nederlandse Gemeenten); GGD/GHOR.

Vogtländer, L., Tan, S. & Lünemann, K. D. (2016). De GIPS. *Methodiek voor intensieve intersectorale (bemoei)zorg bij kindermishandeling. Fundamenten, praktijk en uitkomsten van de pilot*. De Waag Nederland.

Wildt, R. de, Steketee, M., & Compagner, M. (2023). *Laagdrempelige hulp voor slachtoffers en plegers van geweld in afhankelijkheidsrelaties*. Verwey-Jonker Instituut.

Williams, O.J., J.L. Boggess and J. Carter (2001). Fatherhood and domestic violence: Exploring the role of men who batter in the lives of their children, in: S.A. Graham-Bermann & J. L. Edleson (Eds.), *Domestic violence in the lives of children: The future of research, intervention, and social policy* (pp. 157-188). American Psychological Association.

Wolthuis, A., Lünemann, K. D., & Claes, B. (2019). Herstelbemiddeling in huiselijk geweldzaken in Nederland en Vlaanderen. In J. Janssen, K.D. Lünemann, W. D'haese & A. Groenen (Red.), *Intrafamiliaal geweld, Cahiers Politiestudies jaargang 2019-2* (pp. 209-225). Gompel & Svacina.

Wöstmann, M. (1988). *Politieoptreden bij vrouwenmishandeling: Verslag van een onderzoek*. Van den Brink.

Yerden, Y. (2008). *Families onder druk. Huiselijk geweld in Marokkaanse en Turkse gezinnen*. Van Gennep.

Zoomer, O. J. (1990). *Vrouwenmishandeling; politiewerk: een onderzoek naar het politieoptreden bij vrouwenmishandeling en 'relatieproblemen'*. Gouda Quint.

Zoon, M., Van Rooijen, K., & Foolen, N. (2019). *Wat werkt voor licht verstandelijk beperkte ouders?* Nederlands Jeugdinstituut

